

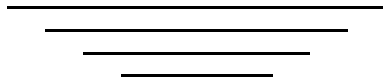

Lo Rat Penat

**CRITERIS FILOLOGICS
DEL PARE FULLANA
EN ELS ANYS 1918 I 1919**

Localisacio, ordenacio i comentaris
FR. J. BENJAMIN AGULLÓ PASCUAL, O.F.M.

VALENCIA, 2002

Il·lustració portada:

Les llengües regionals en l'Acadèmia Espanyola. 1. don Ramón Cabanillas, i 2. don Armando Cotarelo Valledor, elegits acadèmics per Galícia. 3. Julio de Urquijo, i 4. el Padre REXURRECCIÓ AZCUÉ, acadèmics per les Vascongades. 5. don Eugenio d'Ors, i 6. don Antonio Rubió i Lluch, acadèmic per Catalunya. 7. el Pare Lluís Fullana, acadèmic per València. 8. Mossen Lorenzo Riber (Roque Guinart), acadèmic per les Balears.

© Fr. J. BENJAMIN AGULLÓ PASCUAL, O.F.M.

Edita: LO RAT PENAT, 2002

C/ Aparisi i Guijarro, 10

Tel./Fax: 96 391 09 92 - 46003 VALENCIA

e-mail: secretaria@loratpenat.org - <http://www.loratpenat.org>

Col·laboració: CONSELLERIA DE CULTURA I EDUCACIÓ

Direcció tècnica: MARIVI FERRANDIS I OLMOS

Col·laboradors: EMILI MIEDES I BISBAL

JULI MORENO I MORENO

VICENT X. NAVARRO I PASTOR

M.ª AMPARO RODRIGO I CASTELLÓ

AMPAR ROS I BIOT

I.S.B.N.: 84-89069-78-6

Deposit legal: V-1576-2002

Imprimix: IMPRENTA ROMEU, S.L.

Santander, 3 - 46017 València

INTRODUCCIO

Lo Rat Penat es congratula en presentar-vos esta obra que porta per titol *Criteris Filològics del pare Fullana en els anys 1918 i 1919*, obra de gran valor documental per als estudiosos de la nostra llengua valenciana.

Este treball fon donat a coneixer per mig d'una conferencia l'any 1998, organizada per la nostra Entitat en motiu de la commemoracio del 50 aniversari de la mort del pare Lluís Fullana, persona destacadissima en el conreu i l'investigacio del valencià, llengua considerada per ell com autoctona i diferenciada del restant de les llengües de l'Estat Espanyol.

Hui esta obra veu la llum gracies a l'esforç, coneiximents i saber fer del Pare J. Benjami Agulló Pascual, gran coneixedor i estudiós de la figura del benvolgut pare Fullana, el qual en son dia recopilà i ordenà el material estret dels periodics que reproduim en esta obra, (encara que s'han transcrit primer i despres s'han traduït al valencià gracies a l'ajuda d'un conjunt de persones que han col·laborat en este treball) i tambe s'ha encarregat de presentar-nos el treball per mig d'uns comentaris aclaridors i necessaris per a comprendre millor la documentacio que se'ns presenta, la qual està dividida en tres apartats ben interessants perque, per una banda nos ajuden a coneixer els criteris lligüístics del pare Fullana i, per atra, nos podem traslladar a principi de segle i coneixer el pensament de la societat de l'epoca i al mateix temps profundissar, per mig dels distints acontenyiments (molts d'ells relacionats en Lo Rat Penat), en la biografia i de l'obra del pare Fullana.

Per mig d'esta interessant obra, Lo Rat Penat vol rendir un sentit homenage a la figura importantissima del pare Fullana, puntal basic per a l'estudi de la llengua valenciana, el qual deixà la seua impronta en la seua

obra, model que fon seguit i imitat per tots aquells que volien que el valencià tinguera una normativa propia, de la mateixa manera que la concebia el pare Fullana: buscant les regles de la filologia en la major purea de la parla del poble, basant-se evidentment en els nostres classics pero incorporant canvis produïts per l'us; o siga que la llengua evoluciona i es el poble qui la configura.

Pels seus estudis i dedicacio, fon el primer valencià elegit academic en la R.A.E.

De la mateixa manera el pare Lluís Fullana continúa a hores d'ara, sent referent, i això ho descobrireu en llegir esta obra, en analisar i anar desgranant els seus criteris, uns criteris que, despres d'haver passat quasi un segle des de que foren escrits, en la seua majoria subscriuriem.

ENRIC ESTEVE I MOLLÀ
President de Lo Rat Penat

PRESENTACIO

L'any 1998, en motiu del 50 aniversari de la mort del pare Fullana, Lo Rat Penat me va encomanar una conferència en la Llongeta de Valencia. Yo vaig aprofitar aquella ocasió per fer el meu “descarrec de consciència”.

¿Per que un descarrec de consciència? Puix perque quan vaig escriure la primera biografia del pare Fullana (1975) no me vaig quedar satisfet en al·lo del pare Fullana, de si “valencià” o si “català”. I en no poc de disgust, per part meua, vaig estar escoltant durant alguns anys còm alguns “catalanistes” prenien al pare Fullana com abanderat de les seues files.

El fet es que en aquell temps desconeixiem els tres documents del pare Fullana dels quals donem rao hui. I quan vaig publicar la segona biografia, l'any 1998, tampoc no coneixia el primer d'estos tres document que publiquem aci.

Ha segut una sort encotrar estos documents que son tres escrits seus, per a mi *documents*, reveladors dels seus criteris, en lo que es referix a la llengua valenciana. Pense que son la seua “*declaracio de principis*”. El primer i el tercer estan escrits en llengua castellana, el segon en llengua valenciana.

Els títuls d'estos escrits son els següents:

— *Por la Lengua Valenciana*, publicat en el “Diario de Valencia”, en agost i setembre de 1918.

— *La cooficialitat de la Lengua Valenciana*, conferència pronunciada en la Diputacio Provincial de Valencia, l'any 1918.

— *Gramatologia valenciana*, publicat en “Las Provincias”, entre febrer i abril de 1919.

1. Por la Lengua Valenciana

Son tres articulets publicats en el “DIARIO DE VALENCIA” els dies 19 i 30 d’agost i 14 de setembre de 1918.

En J. Luis Martín Mengod, director del “DIARIO DE VALENCIA”, el 11 d’agost de 1918, va escriure en el seu diari: *¿Debe imponerse el estudio del valenciano? I entre unes atres afirmacions fa les següents: “Para mí el valenciano no es una lengua sino un dialecto. Dialecto por el rango y lugar que ocupa en el grupo lingüístico a que pertenece y por su corta extensión y por su escasa acción histórica... La literatura valenciana... más que literatura propiamente valenciana es literatura catalana y por eso los catalanes, procediendo lógicamente, la han incorporado a la suya”.*

Davant d’estes afirmacions, el pare Fullana, que ja era personalitat indiscutible en la llengua valenciana, es va vore obligat a replicar-li al senyor Martín Mengod, del qual es confessa amic i admirador. En tres repliques i contrarreplicues el pare Fullana deixa assentat els seus criteris en quant a l’orige del valencià, desmentint que el valencià procedisca del català i el català de la llengua d’Oc, recolzant tota la seua argumentació en l’autoritat dels escriptors, des del segle XIII als seus dies.

2. La cooficialitat de la llengua valenciana

En 1918 el pare Fullana pronuncià una conferència, en la Diputació Provincial de València, que se titula *“La cooficialitat de la Llengua Valenciana”*, en la qual expon la seua opinió de que les dos llengües oficials en la regió valenciana han de ser el Valencià i el Castellà, en lo qual li donà la raó, l’any 1982, el “Estatut d’Autonomia de la Comunitat Valenciana”. En esta conferència el pare Fullana diu coses tan interessants que no vullc, amic lector, llevar-te el gust de llegir-les directament i traure les teues conclusions.

No obstant lo dit, m’agrada subrallar allo que escriu: *“La pretenció del molts catalans i també d’alguns valencians en voler nomenar llengua catalana al llenguatge valencià nos pareix, com sempre nos ha paregut, pretenció desgavellada i molt fora de raó”.*

Aixina que l’any 1918 el pare Fullana afirma que sempre li ha paregut pretenció desgavellada i molt fora de raó voler nomenar llengua catalana a la llengua valenciana.

3. Gramatologia valenciana

L'any 1919 publica el pare Fullana, en "LAS PROVINCIAS", un treball, en quinze articles, que titula "*Gramatología valenciana*", en el qual fa un anàlisi dels gramàtics que ha tingut València, fins al seu moment, i de la situació de la llengua. Rebat les teories i doctrines i els errors que conté la gramàtica del senyor Ortín, particularment en lo tocant a l'ortografia i a la fonètica, posant de manifest els arcaïsmes i els catalanismes en els quals no se deu de caure perquè corrompen la llengua. Parla del ús del *yo* i del *ab* i del *homens* i de l'*orden*, i no *io*, amb, homes i ordre.

Entre altres afirmacions que fa el pare Fullana ne destaquem algunes nomes:

"Como esos principios y esas leyes de evolución fonética no han actuado de la misma manera en Valencia que en Cataluña, han dado por resultado la diferencia fonética que se observa en cada una de estas dos regiones. De aquí la imposibilidad de unificar las dos ortografías: valenciana y catalana. *Tratar, pues, de acomodar nuestra ortografía a la catalana, además de ser una cosa antipatriótica, es empresa irracional y antilógica...*"

"Que residan en Cataluña valencianos catalanizados, se comprende, y hasta se puede dispensar; pero que los haya en la misma ciudad de Valencia, a la par que extraño, es también incomprensible; y *si estos son catalanizados y catalanizantes, al mismo tiempo, es cosa que, ni se puede, ni se debe tolerar.*"

"No dejamos de comprender, empero, que muchos de los valencianos catalanizados, lo son de buena fe; y es lástima que, siendo, por otro lado, valencianos de verdad, hayan sido arrastrados por esas corrientes extrañas de catalanismo, en lo que afecta a la lengua valenciana..."

"Según pueden ver nuestros lectores, la preposición *amb*, como transformación de *ab*, no tiene ninguna razón de ser en valenciano, y constituye un *catalanismo* ridículo, que los jóvenes valencianistas deben considerar como una innovación detestable y opuesta al verdadero cultivo de la lengua..."

"También se adultera y corrompe la lengua con la introducción de *catalanismos*, cuando estos son contrarios a la índole de nuestra lengua, tales como *homes* y *ordre*, usados por el Sr. Ortín..."

“Si en Cataluña es una tendencia fonética más o menos natural, en Valencia no tiene razón de ser, y el empeño en escribir homes per homens es un empeño caprichoso, y, por lo mismo, corruptor del lenguaje.”

“Con la exposición y comprobación del anterior catalanismo, suspenderemos, por ahora, nuestro trabajo de *descatalanización* de la lengua valenciana, esperando ocasión más oportuna para completar este estudio, mayormente teniendo en preparación «*Diferencias lingüísticas entre el valenciano y el catalán*».”

Pense que en lo que acabem de llegir queda prou clara la postura del pare Fullana i els seus criteris sobre la llengua valenciana, a partir d'estos anys.

En l'evolució llingüística del pare Fullana hi ha dos moments ben diferenciats. Un primer moment, de bona voluntat, de la ma de mossen Alcover i d'En Pompeu Fabra, y un altre moment, en el qual —yo dic— que el pare Fullana obri el seu solc i sembra la seua doctrina “*no seguidora de cap d'opinio: son criteri no es atre que la rao, deduida de la ciencia filologica d'esta llengua*”. La prova està en que des del 5 d'abril de 1916 no coneixem ninguna carta del pare Fullana a mossen Alcover en qui s'havia escrit tant, ni menys en Pompeu Fabra. Cadascu fa el seu camí. Segurament que raons polítiques ho havien impost.

Estes i atres idees vaig expondre, al voltant dels criteris del pare Fullana en els anys 1918 i 1919 en lo que a la llengua valenciana fa al cas. I vaig expondre el meu desig i la conveniencia de la publicació d'estos treballs del pare Fullana per l'actualitat que llavors tenien, al meu pareixer. L'honorable President de Lo Rat Penat, l'amic N'Enric Esteve i Mollà, es va brindar en aquella ocasió per a dur a terme la desijada publicació i hui ho fa realitat. Des d'ací le done les mes sentides i duplicades gracies perque pense que en els quatre anys transcorreguts des d'aquell 1998, hui encara son de mes actualitat estos criteris del pare Fullana i ad algu li poden aprofitar.

Als directius de publicacions de Lo Rat Penat els ha paregut convenient traduir al valencià els treballs que estaven escrits en castella. Agram sincerament a tots els que han col·laborat en la preparació d'esta publicació i ad aquells que m'ajudaren en l'engorrosa i molesta extracció dels corresponents diaris i en la dificultosa transcripció dels texts.

Siga tot per a lloança del pare Fullana que tant va fer per la llengua valenciana, encara que només fora "*llaurant de primera rella*", com ell dia.

València, febrer de 2002.

FR. J. BENJAMIN AGULLÓ PASCUAL, O.F.M.

A MODO D'APENDIX

No són pocs els que, per a reafirmar les seues teories sobre les dites "*Normes del 32*" han proclamat per tot arreu que el pare Fullana va ser el primer signant de dites normes. Sobre açò també hem escrit en més d'una ocasió que el pare Fullana va posar la seua firma quan ja havien firmat quasi tots els compromissaris, perquè li havien deixat, per deferència, un dels primers llocs. Però lo que no sabem, perquè no mai havien tingut accés a l'esmentat document, en quines condicions havia signat el pare Fullana. Hui que tenim la sort de coneixer el document sabem el criteri del pare Fullana al firmar. I te la precaució de deixar-ho per escrit: "ATES LO CARACTER PROVISIONAL QUE TENEN LES BASES ANTERIORS NO TENIM INCONVENIENT EN FIRMARLES. P. LLUIS FULLANA MIRA". De fet ell no mai les va seguir i publicà, en dos successives edicions, la seua *Ortografia valenciana*.

Per a testimoni aci tenim la plana del document.

Acceptem les Bases ortogràfiques i el Vocabulari que integren
este quadern.

X ~~Edmond Gharbiny~~
~~Serrano~~

Atès lo caràcter provisional que
tenen les Bases anteriors no tenim
inconvenient en fer més

X ~~2~~ P. Ruyssquana i Mera

X Centre d'Actuació Valenciana
i socialista

~~Joan Pleg~~

X Agrupació Valencianista
Eclesiàstica

Edmond L. Marassi

~~Joaquín~~

Luis Cebrián

***PER LA LENGUA
VALENCIANA***

PER LA LLENGUA VALENCIANA

Al Sr. Martín Mengod

La llectura del seu article “¿Deu impondre’s l’estudi del valencià?” —pertanyent al diumenge passat—, produí en mi, i crec que en tots els valencians de veritat, tals efectes totalment contraris: el primer, d’aplaudiment, i el segon, de censura. D’aplaudiment, per vore’l a vostre de nou combatre les tendències d’un valencianisme tan exagerat, que toca els límits del sistema nacionalista, que, encara que siga un absurd, té els seus partidaris en Catalunya, i es treballa per aconseguir-los en València. La seua campanya, puix, perseguint i combatent estes tendències, és eminentment valencianista; —per això jo l’aplaudivc i li aconselle que no pare en tan profitosa tasca en favor de València—.

Si vostre s’haguera llimitat en el seu article a l’assunt que acabem de parlar els veritables valencianistes no a soles tindriem de qué protestar sino que li haguérem tributat un vot de gràcies, com li’l tributem, per la primera part del seu article. Però vostre, per a combatre els indicis de nacionalisme en València, és val d’una arma que, en el meu concepte no degue. No necessitava vostre tractar la llengua valenciana del modo que ho feu en el seu article de referència per a combatre les dites tendències. Per este motiu ha incorregut vostre en diversos errors lingüístics uns i literaris uns altres que no devem deixar passar sense la seua corresponent protesta els que de veritat sentim les glòries de València, i entre la llengua del nostres pares.

No intentem posar de manifest cada un d’eixos errors, perquè no són les columnes d’un diari el lloc més apropiat per a tractar seriament d’estos

assunts; pero sí que nos hem d'ocupar dels principals que poden facilmente reduir-se tots els demes.

Segons les seues afirmacions, hem de supondre que el valencià fon importat pels catalans a este país, en temps de la Reconquista, i que per lo mateix, no deu nomenar-se llengua valenciana, sino simplement un dialecte del catala. Yo li assegure que si els prohoms de la Mancomunitat Catalana arriben a llegir el seu articul li alçaran un monument en lloc preferent de la plaça de Catalunya, en senyal d'agraïment.

Per lo vist es tambe veste partidari de l'opinio dels que sostenen que, a la vinguda del glorios conquistador En Jaume I d'Arago i de Valencia, no quedaven cristians en esta regio, o que els dits cristians, oblidant la seua propia llengua, parlaven a soles l'arap.

L'opinio dels que afirmen que la raça romana fon extinguida en la regio valenciana, durant la dominacio sarracena, ha segut sabiament refutada per distinguits arabistes, i entre ells, modernament, per don Francesc Simonet en el seu *Glosario de voces ibericas i latinas usadas entre los mozárabes*. Introduccio feta per nostre inolidable historiador don Roque Chabas en seus *Los mozárabes valencianos* (1891) lo mateix que l'opinio dels que creuen que els mossaraps valencians arribaren a oblidar el romanç i que en el temps de la Reconquista, no parlaven una atra llengua que no fora l'arap.

Sent puix, un fet comprovat que a la vinguda d'En Jaume a estes terres quedaven molts cristians, i que parlaven el romanç, de la mateixa manera que es parlava en la regio catalana. Els repobladors catalans que vingueren en el Rei no necessitaven implantar la seua llengua en este país, i de fet no feren una atra cosa que aumentar el numero d'habitants que parlaven el mateix romanç que ya s'usava en esta regio i per lo mateix es un error manifest creure en l'importacio de la llengua catalana al nostre antic regne de Valencia.

Tots coneixem **EL CARACTER ABSORBENT DELS CATALANS** i el seu criteri respecte de la nostra llengua en relacio al catala; i no obstant, els catalans que sense cap preocupacio, han estudiat sobre esta qüestio, no han tengut inconvenient en mantindre que el valencià o siga el romanç parlat en la regio valenciana, existia abans de la vinguda dels catalans al nostre país; i que, per lo mateix, no pogue ser importacio seua i molt menys se'l pot considerar com un dialecte del catala. Lligga veste per a convencer-se

lo que deixà escrit l'eminent filolec catala doctor Grandia en l'introduccio a la seua *Gramatica Etimologica Catalana* (pag. XXXIV) a on diu refutant al Pare Nonell, jesuïta: "Molt al contrari de lo que assegura el Pare Nonell a Valencia i a Mallorca durant cinch segles de dominació sarrahina hi quedaren els cristians, com en tot lo demes d'Espanya barrejats ab els sarrahins guardant sa llengua."

Diu voste en el seu articul: "lingüísticamente, no es más (el valenciano) que una derivación del catalán, que a su vez procede de la lengua de Oc". Permeta'm senyor Martín, que li diga que no parla voste segons la llingüística, a l'expressar-se d'eixa manera i que en este parrafet apareixen dos erros llingüístics que devem aclarir.

El valencià no es derivacio del catala sino una llengua que es forma, creix i es desenrolla al mateix temps que el catala, segons acabem de vore i el catala no procedix tampoc de la llengua d'Oc, com afirma voste, sense provar-ho.

Fins al segle VI de la nostra Era Cristiana, el llenguage parlat en Espanya era essencialment el mateix que el parlat en la Galia i en Italia, com evolucio d'una mateixa llengua: el "roma vulgar", no obstant en Espanya se la nomenava "lingua hispánica"; en la Galia "lingua galica" i en Italia "lingua italica". I no pergam de vista que nos referim a la "llengua vulgar", a l'usada pel poble, que fon precisament la que donà orige a les llengües modernes nomenades "lengües romaniques" o simplement "romances": perque en estes mateixes regions existia la llengua "classica", la de l'iglesia i dels erudits, nomenada "lengua llatina".

A partir del segle VI, i sobre tot durant la dominacio musulmana, les "modalitats" o "diferencies dialectals" que fins ad aquell moment havien segut accidentals entre les mencionades regions, foren accentuant-se mes i mes en el transcurs del temps i degut a multitud de causes, i especialment a la "llei d'aclimatacio" fins que vingue la diferencia essencial del llenguage i per lo mateix, la formacio de les diverses llengües que coneixen per orige comu el "romancium", o siga la llengua romanica vulgar.

Per això en el segle XII, i marcadament en el segle XIII, l'antic "romancium" havia donat orige en Espanya als dos romanç totalment diferents: el primer nomenat "castella" i el segon, que fon parlat en el Comtat de Barcelona i en els nous regnes de Valencia i de Mallorca.

Aixina va ocórrer en la llengua romanica vulgar, parlada en Espanya en la Galia i en Italia, a on, no obstant ser essencialment una mateixa llengua, prengue diferents noms, segons la regio en que es parlava: d'identica manera, una mateixa llengua, parlada en els antics regnes de Valencia i Mallorca, i en el Comtat de Barcelona, prengue ya des del principi de la seua formacio diferents denominacions, nomenant-se "romans catala" en Catalunya i "romans valencià" i "mallorqui" en Valencia i Mallorca respectivament: i hui llingüísticament parlant, la nomenem "catalana" en Catalunya; "valenciana" en Valencia i "mallorquina" en Mallorca.

Vorem, puix, que el valencià no es "derivacio del catala", com veste gratuïtament afirma, sino que els tants llenguages, que constitueixen essencialment una mateixa llengua, en diferencies dialectals, tingueren el mateix orige en una formacio i un desenroll simultaneu, i que estes diferencies dialectals apareixen tan marcades en Barcelona, respecte de Lleida, com en Valencia respecte de Barcelona i uns atres punts de la regio catalana.

En lo que acabem d'expondre queda assimilat suficientment comprovat que "el catala no es derivacio de la llengua d'Oc", com veste diu, sino antic "romancium o llengua romanica"; pero per si acas no està convençut d'esta veritat, afegirém algunes raons per a la seua consideracio i estudi.

Aixina com en la regio espanyola el "romancium o llengua romanica" donà orige a dos llengües totalment diferents, segons hem dit, tambe el mateix "romancium" donà orige en la regio de la Galia (França) a unes atres dos llengües que, encara que germanes, arribaven a diferenciar-se essencialment una d'una atra. Es nomena una llengua de "Oil" o del nort del Loira, i l'atra llengua de "Oc" o del Sur d'este cabalos riu. D'esta es deriven el propiament "provençal", o el "llemosi" el "languedocia" i el "gasco"; pero en cap de manera el "catala", ya que la relacio que media entre la mare llengua de "Oc" i el "catala" no fon la relacio que media entre la mare, sino la que hi ha entre germa i germana.

Es cert que el procediment evolutiu que s'observa en la formacio i desenroll de la llengua de "Oc" es molt paregut al que segui la llengua catalana, i per lo mateix la valenciana i la mallorquina. Ademes, les relacions intimes i les freqüents i mutues comunicacions que tingue entre els catalans i els francesos dels Sur, especialment els que parlaven provençal

i llemosi, contribuïren poderosament a incrementar la riquesa del lexic català, pel progrés i favoriment del provençal i el llemosi.

A causa, puix, del procediment evolutiu, tan paregut en les dos llengües, i per la part tan activa que en el perfeccionament del català prengue la llengua d'Oc en les seues modalitats provençal i llemosi, naixque l'error d'alguns creent que la llengua catalana fon un derivat de la llengua d'Oc, i l'equivocació de molts es donar a la mateixa llengua catalana el nom de provençal unes vegades i de llemosina unes altres, denominacions que, per la mateixa equivocació s'estengueren a les llengües valenciana i mallorquina.

Pero, com acabem de vore, llingüísticament parlant, ni el català es derivació de la llengua d'Oc, ni el valencià prove del català, ni a estes llengües corresponen les denominacions de provençal i llemosi.

Creure lo contrari es incorrer en errors llingüístics que, si be poden dispensar-se en un simple periodiste, no tenen perdo en escritors valencians, a no ser que, examinant millor la qüestió, reconeguen francament els errors de la seua ploma.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

PER LA LLENGUA VALENCIANA

SEGONA REPLICA

Al Sr. don J. Luis Martín Mengod

Molt estimat i respectat amic: Espere de la seua bondat admeta en el DIARI DE VALENCIA este segon articulet, perdonant tantes molesties com li causa el que l'admira i aprecia de veritat i es i sera el seu verdader amic. P. Lluís Fullana.

Tal volta en el meu articul anterior haura encontrat alguna expressio que pogue mortificar els nobles sentiments i l'arraïlat de que, en repetides ocasions, ha donat veste inequivoques mostres. Si aço fora aixina, tinga eixes expressions com no dites, ya que mai fon la meua intencio molestar-lo en lo mes minim, ya perque no tinc dret a procedir aixina, ya, i sobre tot, perque l'afecte particular que sempre he sentit cap a veste m'ho haguera impedit i a soles l'advertencia pogue portar-me fins ad eixe extrem. Vaig creure, com seguixc creent, que veste estava equivocat respecte a l'assunt de la llengua valenciana, i em propongui dissuadir-lo en algunes raons, tant per a que veste ixquera d'eixa equivocacio com per a reivindicar una de les glories mes preciades que tenim els valencians.

M'ha estranyat en extrem, i he sentit com veste no pot imaginar-se l'interpretacio seua d'una expressio de l'ultim parraf del meu articul. I dic que m'ha estranyat, perque no crec que hi haja un sol llector que l'interpretara igual com ho ha dit veste; i ho he sentit pel meu convenciment de que no es veste un simple periodiste, sino un acreditat catedratic, un ilustre escriptor valencià i un adalit de la Causa tradicionalista en la regio valenciana.

No vaig pensar que necessitaria prendre de nou la ploma per a tractar de les diferències que nos separen en lo tocant a la llengua valenciana; pero ya que voste insistix en divulgar les seues opinions llingüístiques, i en el meu pobre concepte, cita autoritats que, en lloc de recolzar eixes afirmacions, son precisament les que, d'un modo especial, corroboren les nostres afirmacions, i en el fi d'examinar alguns conceptes per voste emesos, permeta que, una vegada mes, vinga a molestar-lo, no era per a convençer a voste sino per a desvelar, en lo possible, les impressions que els seus articles han pogut causar en els lectors del DIARI DE VALENCIA.

Com voste en el seu primer article afirmà categòricament que el VALENCIÀ ES UN DIALECTE, sense recolzar la seua afirmació en cap autoritat, encara que la de voste, per a mi, es de molt de pes, li conteste rebatent la seua opinió, recolzant les meues raons en tres autoritats, reconegudes i respectades per tots, ya que de la meua, en rao, yo desconfiava, no obstant estar basada en els estudis modernament fets, no des de Madrid ni en uns altres punts de Castella, sino en la mateixa regio levantina i sobre solits fonaments que nos proporciona l'Escola filològica alemana, comprovats pels Archius pertanyents a l'antiga i gloriosa Corona d'Aragó. Per esta rao, i per a no cansar als lectors en un procés interminable de sifres, aduint autoritats i creent, ademés, que en intel·ligència tan privilegiada com la de voste havia de fer efecte els arguments de rao, em vaig a abstenir de citar unes altres autoritats que les ya mencionades.

Però ya que les proves dimanades de la llum que llancen els recents estudis filològics no basten per convèncer-lo a voste, segurament per la torpea i escasses llums de qui de tals estudis trau les seues conseqüències, i preferix voste l'argument d'autoritat, açò es, en de MAGISTER DIXIT, procurarem també nosaltres valdre-nos d'eixe argument en comprovació de quant diguerem en el nostre article anterior.

Abans de tot hem de fer constar que les excelències i prerrogatives del valencià, com verdadera llengua, ha seguit constantment reconeguda i solament proclamada per tots els escriptors, lo mateix regnicoles que forasters i solament des de mitjan del segle passat ha seguit nomenada DIALECTE per varis castellans, per no pocs catalans i per alguns valencians catalanitzats, entre els quals no he d'incloure'l a voste, ya que si defen eixa opinió no es, en manera alguna, per estar catalanitzat, sino perquè això i no una altra cosa li ensenyaren en les aules universitàries, com voste mateixa confessa.

Si en ple segle XIII es donà al valencià el calificatiu de ROMANÇ es perque eixa fon precisament la denominacio comu en que es distinguien les llengües derivades del ROMANO VULGAR. Diu el mateix D. Jaume, en un dels furs que donà a València: “LOS JUTGES EN ROMANS DIGUEN LES SENTENCIAS QUE DONARAN”, el qual text està conforme en el llatí “ET EA OMNIA PONENTUR ET SCRIBANTUR IN ROMANTIO” (PRIV. 65 Reg. Jacobi).

I Sabastian de Covarrubias diu que baix el nom de ROMANÇ s’entenen les llengües FRANCESA, TOSCANA, CASTELLANA, CATALANA I VALENCIANA. (*Tesoro de la Lengua Castellana*. Verp. Romance.)

En el segle XIV, quan ya les diferencies dialectals entre el romanç parlat en València i l’usat en Catalunya havien pres major increment; aixina com eixe romanç en Catalunya escomençà a nomenar-se LENGUA CATALANA, tambe en el nostre regne de València prengue ya des d’aquell moment la denominacio de LENGUA VALENCIANA. Fra Antoni de Canals, pertanyent ad este segle es un dels que venen a comprovar esta veritat. Lliga’s lo que deixà consignat en la seua traduccio del *Valeri Maximo*. “EL TRET DEL LLATI —diu— EN NOSTRA VULGARA LENGUA MATERNA VALENCIANA, aixina breu com he pogut, iatse sía que altres lagen tret en lengua catalana” (veja’s Carreras Candi *Geografia del Reino de Valencia*. El llenguatge valencià, pag. 555). De manera que, com voste veu, ya en el segle XIV el valencià es nomenava LENGUA VALENCIANA: i lo que es mes, es fea perfecta distincio entre la nostra llengua i la catalana, per mes que un i un atre llenguatge no es diferenciaven essencialment i no vorà voste un sol autor d’este segle que s’atrevera a calificar a nostra llengua de dialecte del català.

De la mateixa manera continuà nomenant-se en el segle XV. Entre uns atres escriptors que poguerem citar, nos llimitarém a soles a tres. Juan Roic de Corella en la seua traduccio del *Cartoixa*, diu: “ACABA LA PRIMERA PART DEL CARTOXA TRELADA DEL LLATI EN VALENCIANA LENGUA” (València, 1496). I Martorell, en la seua traduccio de *TIRANT LO BLANCH* despres de confessar que fon traduïda abans de l’angles al, portogues, afig en el colofó “E apres en vulgar valenciana lengua” (València 1490) I Lluís Fenollet en *Historia de Alexandre* de Quinto Curcio, encara que fon impresa en Barcelona (1481) no tingue el menor inconvenient en dir que, “l’ha via traduït del llatí en LENGUA VALENCIANA” (Carreras Candi Loc. Cit.).

Lo mateix feren els autors del segle XVI. I aci nos abstenrem de molestar tant als lectors en rebals de cites, perque nos fariem interminables. A soles n'indicarém alguns per a que no resulte tan pesat est escrit. A principis d'este segle tenim a Miquel Pérez, el qual, en el seu prolec a la *Vida de Sant Vicent Ferrer* diu: “pregui la ploma traduint del lati en VALENCIANA LENGUA” (Valencia, 1510). El traductor de la *Blanquerna* de Raimundo Llull, diu tambe: “Traduit y corregit novament dels primers originals y estampat en ‘LENGUA VALENCIANA’” Valencia 1521. El mateix Martin de Viciana, citat per voste la nomena simplement LENGUA VALENCIANA, en una de les seues obres (el titol de la qual mutila voste al citar-lo, encara que no creem en cap manera que ho feu en intencio i es *ALABANZA DE LES LENGUAS HEBREA, GRIEGA, LATINA, CASTELLANA Y VALENCIANA* (Valencia, 1575-1765. 1877).

En l'epistola de l'autor a l'ilustre Senat diu: “Y porque veo que la lengua castellana se nos entra por las puertas deste reino, y todos los valencianos la entienden i muchos la hablan, olvidados de su PROPIA LENGUA; porque los no advertidos tornen sobre sí y vuelvan a su lengua natural, que con la teta mamaron y no la dexen por otra del mundo, pues en su propiedad a muchas otras excede, según probaremos. Hame parecido consagrar esta obra a vuestras señorias, como a padres de la República Valenciana, a quien por todo derecho, favorecer y acrecentar la honra de la propia pertenece, suplicándoles-me perdonen per haber vertido esta obra de valenciana en castellana, que por la mesma causa hube de vertir la Crónica de Valencia y el Libro de la Nobleza e Hidalguia, Armas y Blasones, i el libro de recreación de los dias calurosos de Julio, que después de haberlos copilado en la versión de todos ellos, tuve otro trabajo solamente para hacerlos comunicables a muchas otras provincias”.

Onofre Almudever reimprimix, en 1581, les poesies de Fenollar i Gaçull i aprofita l'ocasio per a eixir en defensa de la LENGUA VALENCIANA dient, entre unes atres coses: “Se han persuadit molts ignorants que es falta de vocables, o freda en si, com sia veritat que es molt abundant y molt faceta” (Veja's Carreras i Candi, en l'obra citada, pag. 602).

Tambe en el segle XVII, no obstant la decadencia molt marcada del llenguatge valencià, els nostres escriptors segueixen nomenant-la en tota propietat LENGUA VALENCIANA. En 1639 escribia Marc Antoni d'Orti “Si en algun temps (y no tan antich que yo nol haja alcansat) solia ferse tant gran

estimacio de la LENGUA VALENCIANA...” i seguix lamentant-se de la seua decadencia. Tambe Matheu i Sanz, en la seua obra *DE REGIMINE REGNI VALENTIAE* (Lyon, 1667) reconeix i proclama les seues excelencies de verdadera LENGUA. I res direm del nostre Gaspar Escolano, quina autoritat rebuja veste per la seua atrevida afirmacio segons veste, de que en Espanya hi ha tres rams de llengües: la vasca, la castellana i la valenciana, pertanyent el catala a l'últim grup. Si els catalans, per el mer fet de ser essencialment una mateixa llengua el catala i el valencià, com provem en el nostre articul anterior, molts d'ells nomenen llengua catalana al valencià, res te de particular que Escolano, seguix el mateix criteri d'estos catalans, donara una mateixa denominacio a les llengües catalana i valenciana.

En el segle XVIII, encara no apareix per cap lloc el nom de dialecte aplicat al valencià. Carles Ros, de qui veste prescindix i l'autoritat del qual rebuja sense fonament, nomenant “exageracions” al seu *Epitome de l'orige i grandea de l'idioma valencià* seguix nomenant llengua al nostre valencià entre unes atres, en el seu *Tractat d'adages i refranys valenciàns i practica per a escriure en perfeccio la LENGUA VALENCIANA* (Valencia, 1734).

En mateix D. Agusti de Sales, citat per veste, encara que incorre en l'erro del LLEMOSINISME en Valencia, Catalunya i Balears, no diu que el valencià fora dialecte, sino que afirma rotundament que el valencià, en el seu temps, gojava de les prerrogatives de verdadera llengua.

El Pare Gabriel Ferrandiz, Llector en Sagrada Teologia del Real Convent de Predicadors de Valencia, en el prolec de la seua preciosa *Introduccio moral, breu i clara, de lo que els pares i amos dehuen amostrar a la familia*, s'expressa d'esta manera: “Va en LENGUA MATERNA no en dialecto, porque son moltisim en este Reyne que non entenen atra; per los quals no atendre a l'orthografia, propietat o primors de la llengua, sino a com puguen éstos en mes facilitat llegiro i entendreu” (Valencia, 1739). I no solament els valencians, sino els catalans d'este segle, reconegueren i no dubtaren en denominar llengua i fins idioma al llenguatge valencià. D. Antoni de Capmany, en el “Suplemento a las Memorias históricas sobre la Marina, comercio, etc., tomo III” (Madrid, 1792), diu textualment: “En efecto, vemos que en el siglo XIV ya tenía Barcelona renombre de pueblo exemplar por sus leyes y policia”. El Cardenal don Jaume d'Arago, bisbe de Sabina i administrador del de Valencia, en una de les seues cartes data da en esta ciutat a 1 de decembre de 1395, en la que dirigix i regala als

magistrats municipals de Barcelona el *Valeri Maximo* traduït en l'idioma valencià, els diu entre unes altres coses...

En el primer terç del segle XIX, quan la nostra llengua quedà casi abandonada dels escriptors, apareix el celeberrim impressor don Benito Monfort, el qual, en "Advertencia preliminar" a la segona edició (1827) del "*Espill del ben viure*", escriu lo següent: "Entre tants de llibres com se han impres en llengua valenciana, ningú, a mon entendre, tenia tanta necessitat que reimprimira com aquest '*Espill de ben viure y per ajudar a ben morir*' ordenat per Frare Jaume Montanies y estampat en esta mateixa ciutat de Valencia lo any 1559".

A mitjan d'este segle apareix el renaixement de la nostra llengua, a imitació de Catalunya i gràcies als esforços incessants de Constantí Llombart i de gran nombre d'escriptors valencians. És veritat que la col·laboració en este renaixement no fou uniforme: mentre uns cultivaven la llengua valent-se dels seus propis elements, que era lo lògic, uns altres autors, influenciats per Catalunya, escrivien segons la modalitat catalana i a més uns i altres cometien l'equivocació de nomenar al valencià llengua llemosina, en substitució del seu antic i gloriós nom de llengua valenciana.

Pero no oblidem que, qualsevol que fora el qualificatiu donat per estos escriptors, este era aplicat al nom de llengua i no al dialecte, a no ser que es tractara d'escriptors redactats en forma chabacana i en ortografia castellanesada, el llenguatge fets quals sí que resultava, com resulta hui en alguns, un verdader dialecte, pero no de la llengua catalana, sino de la mateixa llengua valenciana.

Posteriorment, eixos mateixos escriptors valencians caigueren en el conte comprènent la seua equivocació, per lo que oblidaren a poc a poc el qualificatiu de llemosina, i hui no crec que hi haja ni un sol valencià que, havent estudiat degudament la qüestió, seguixca donant este qualificatiu a la nostra llengua; mes açò s'ha dit de pas, perquè no és la qüestió que estem discutint, ja que tots aquells escriptors convingueren en nomenar llengua i no dialecte al llenguatge valencià, i lo que a nosaltres interessa és saber si el valencià ho és.

Per a provar-vos que el valencià és dialecte, i no propiament una llengua no cita ni simplement a una sola autoritat que es remonte més alla de mitjan del segle passat (1850), i no el cita perquè no hi ha una sola que

abogue en favor de la seua opinio dels moderns; es val d'un castella (Cejador) de tots catalans (Monlau i Fabra) i d'un frances (Tourtoulon); pero no aduixen una sola autoritat d'escrit valencià que recolze la seua opinio; est es Tourtoulon, frances, d'autoritat molt discutida com a historiador i de cap autoritat com a filolec ni llingüiste.

En quant als senyors Cejador i Monlau, vejam si estan conformes en lo que veste afirma.

Despres de citar veste les paraules del frances Tourtoulon, afirmant que en el nostre Regne es formà “un nou dialecte de la llengua catalana”, i tractar inutilment d'enfortir la seua opinio, en traure a colacio els respectables noms de Boix, Llorente, Martinez Aloi i Cebrian Mezquita, diu veste en el seu articul del divendres proxim passat:

“He aqui por qué, mi respetable Padre Fullana, me veo obligado a seguir creyendo de que el valenciano es un dialecto del catalán”. En canvi diu Cejador en el lloc citat per veste: “Dialectos lemosines son el catalán, el mallorquin i el valenciano”. ¿Veü com no van d'acort veste i el senyor Cejador? Veste diu que el valencià es dialecte del catala, i Cejador diu que ho es del llemosi, lo mateix que el catala.

En quant a Monlau, s'ha de tindre en conte que s'han fet dos edicions del seu diccionari etimologic; la primera, per Felipe, el seu autor, en 1856, i la segona, per Pedro el seu fill, en 1881. L'edicio que tenim a la vista es l'ultima i diu aixina: “El catalán (hoy lengua provincial de Cataluña), que no es más que un dialecto del provenzal como dialectos del mismo son el valenciano i el mallorquín...”.

De manera que veste diu que el valencià es un dialecte del catala i Monlau afirma que el mateix valencià es un dialecte del provençal, com ho es el catala. De a on resulta que ni Cejador va d'acort en Monlau, ni veste en cap dels dos. El provençal i el llemosi son dos derivacions distintes de la llengua d'Oc. D. Fernando Araujo, catedratic numerari de Llengua Francesa, diu en la seua *Gramática razonada historico-critica de la lengua francesa*, Tomo I, pagina 14, que les derivacions de la llengua d'Oc son el provençal, el llemosi, el languedocia i el gasco”.

Ya hem dit abans que hi ha varis castellans, molts catalans i alguns valencians catalanisats (i entre estos no l'incluem a veste) que venen

sostenint des de mitan del segle passat, que el valencià es un dialecte del català.

Pero cal tindre molt present que molts dels que sustentaven eixa opinió, al dedicar-se de ple a les modernes investigacions llingüístiques i filològiques, han rectificat la seua opinió, i hui sostenen que el valencià no es un dialecte, sino una llengua. D'ells, uns li donen el qualificatiu de valenciana, i uns altres el de català. Entre estos ultims està el meu particular amic don Pompeu Fabra, citat per vostè. Consulte vostè la seua *Gramàtica catalana*, pagina 74, totalment reformada (Barcelona, 1918) i es convencerà de lo que acabe de dir. De manera que totes les autoritats que cita vostè per a comprovar que el valencià es un dialecte del català, a soles hi ha una que recolza la seua opinió, i esta està representada per un francès, de cap autoritat ni llingüística ni filològica.

Sapiau puix, els meus lectors que des del segle XIII fins a mitan del passat, ningú discuti al valencià la prerrogativa de verdadera llengua i que, des de mitan de l'últim segle fins a hui, unicament sostenen que el valencià es un dialecte del català, varis catalans mal informats i alguns valencians catalanisats, sense que intentem incloure entre estos al nostre amic Martín Mengod, perquè estem plenament convençuts que a l'expondre la seua condició, procedi de bona fe i en la llealtat que tant el caracterisa.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

PER LA LLENGUA VALENCIANA

TERCERA I ULTIMA REPLICA

Al Sr. Martín Mengod

Ya que voste, el meu molt estimat amic, vol donar fi a la nostra disputa sobre la llengua valenciana, permeta que tambe yo pose terme a la mateixa, pero fent abans algunes observacions per a que els nostres lectors, vistes i examinades les raons aduïdes per les dos parts, puguen jujar en coneiximent de causa i donar el fallo definitiu al pleit, com voste diu.

Per a rebatre les seues afirmacions de l'articul que motivà este debat lliterari, aço es que "per a voste el valencià no es mes que un dialecte", que "la lliteratura valenciana, mes que lliteratura propiament valenciana, es lliteratura catalana", que "llingüísticament el valencià no es mes que una derivacio del catala", i que "considera el valencià com a un objecte d'eixos que posseïxen les families i que es transmet de generacio en generacio, per lo que te un preu immens d'afeccio, encara que carix de valor material i si s'anara a vendre no donarien per ell ni una pesseta", vaig expondre en raons i autoritats que el valencià es *verdadera llengua* i que esta no es diferencia essencialment de la llengua catalana, sino que entre una i l'atra existixen certes formes dialectals, mes o menys marcades, com existixen realment tambe dins de les mateixes regions catalana i valenciana: exactament lo mateix que deixi escrit en la *Gramática elemental de la llengua valenciana* i en el mateix lloc citat per voste en el seu ultim articul. Pero com voste intenta valdre's de les meues paraules per a deduir una prova que creu recolzar la seua opinio, es precis aclarir este punt per a que

els lectors sapien després a que atendre's i no puguen alegar excusa si, acabat este debat, queden encara envoltats en les tenebres de l'error, en un punt de tanta transcendència per als valencians amants de les seues glories regionals.

Després de copiar voste les definicions de *llengua i dialecte* i citar les meues paraules, aço es: que el valencià “no es llengua essencialment diferent del català i baleàric” i que “rónegament existixen certes diferències dialectals, pròpies de les regions valenciana, catalana i baleàrica diu voste: “Completamente de acuerdo en las definiciones de lengua y dialecto y en el valenciano no se diferencia esencialmente del catalán. Precisamente por eso (fijense nuestros lectores en la deducción) es por lo que hemos creído que era un dialecto de él”. De manera que perquè el valencià siga una llengua que essencialment no es mes diferència del català, ¿pot deduir-se que siga aquell un dialecte d'este? Yo no puc convencer-me que voste com a filosof, admeta semblant deducció.

Ya li vaig dir en el meu primer articul que durant el transcurs de molts segles, es parlà una mateixa llengua en Espanya, en la Galia i en Italia. Esta llengua era el *roma vulgar*, pero en cada una d'estes regions eixa llengua prengue, com a distintiu propi, les denominacions respectives de *lingua hispanica* (llengua espanyola) *lingua galaica o gálica* (llengua francesa) i *lingua itálica* (llengua italiana). Lo mateix, puix, que va succeir en el *roma vulgar* en les tres regions mencionades està ocorrent hui en la *llengua románica, romancium o romance*, en les tres regions valenciana, *catalana i baleàrica*. Que aço necessita comprovar-se per l'història i la filologia romana, no ho ignorem, i per això oferim presentar les proves necessàries, en l'ajuda de Deu, en el temps oportu i lloc mes convenient.

Voste sap perfectament que la paraula dialecte, es pren en dos sentits molt diferents. En *sentit lato*, es sinonim d'idioma i llengua, i per lo mateix te vida pròpia, en la seua literatura, etc., i en este sentit es nomenen dialecte el castella, el portugués, el català, el valencià i el mallorquí, el francès i l'italià. I en *sentit propi*, o siga en quant significa les variants introduïdes en una llengua i usades en algun poble, en alguna comarca o en certa classe de persones, dins del domini nomenat lingüístic d'eixa mateixa llengua i en este sentit no te ni pot tindre vida pròpia ni literatura essencialment distinta d'aquella llengua de que depen i sense la qual no existiria. D'ací que hi haja molts dialectes, propiament dits en el nostre

antic regne, deponents de la *llengua valenciana*, lo mateix que els hi ha en Catalunya i els te la llengua castellana i totes les llengües del mon. (Veja's al celeberrim filòleg Paul Passy, en el seu *Etude sur les changements phonétiques. Origine des dialectes*, pagina 9, Paris, 1890).

¿En quin d'eixos dos sentits prengue voste la paraula *dialecte*, aplicada al valencià? Es indubtable que en el seu sentit propi; de lo contrari, sobrava la discussio. Ademes, al despullar voste al valencià de la seua lliteratura, adjudicant-li-la al catala es prova evident que no prengue voste la paraula dialecte en el seu sentit *lato*, porque en este cas no tenia necessitat de despullar-la, imitant als valencians catalanissats, sense ser voste d'eixa escola. I prova d'eixa manera que prengue voste la paraula dialecte en el seu sentit propi, el fet de citar la *Dialectologia Valenciana* de Carreras i Candí, ya que este ilustre catala a soles parla de *dialectes* en el seu sentit propi. A soles que voste, en parentesis del seu ultim articul, cridant l'atencio del lector sobre la paraula *dialectologia*, creu haver encontrat la pedra filosofal: i si el lector es fixa atentament vorà que el meu estimadissim amic el senyor Carreras i Candí no parla del valencià com a dialecte, sino dels dialectes que te la llengua valenciana, i això es precisament lo que signifiquen les paraules *dialectologia valenciana*. Per això nos estranya sobremanera eixa cita de l'ilustrat catala, porque en cas de provar alguna cosa, seria lo contrari de lo que es preten.

I respecte als demes autors citats per voste, es curios vore que no hi ha un a soles que estiga d'acort en l'opinio que voste manifesta sustentar. Cap d'ells confon, en la paraula dialecte, els seus dos sentits, *propi i lato* i cap dels mateixos soste que el valencià siga dialecte en el seu sentit propi, sino en el sinonim de *idioma o llengua*. Dir lo contrari seria interpretar erronea o equivocadament, no a soles el criteri que sobre este punt havien format tan benemerits compatricis, sino el sentit obvi dels seus mateixos escrits.

L'immortal Salvà, en les paraules citades per voste, nomena *dialecte* lo mateix al valencià que al castella, lo qual prova que prengue la paraula *dialecte* en *sentit lato*, o siga com a sinonim de *llengua*. I si voste desija vore-ho mes clar, lligga en el "*Compendio de la Gramática Castellana*", tercera edicio, pagina 109, a on, parlant dels valencians, diu: "Nosotros, que al cabo hablamos una *lengua* que no es la castellana...". Lo mateix podra llegir en la pagina 112.

Diu el patriarca del Renaiximent valencià, don Teodor Llorente, en el lloc citat per vostè: “Por otra parte, espíritus reflexivos han pensado que, siendo dialectos de un mismo idioma la *lengua* que se habla en Cataluña, Mallorca y Valencia...”. De modo que l’incomparable valencià nomena llengua lo mateix al valencià que al català i al mallorquí, i els dona el nom de *dialectes* per ser evolució d’un mateix idioma. Per poc que u discorrega, fàcilment comprendrà que este insigne escriptor valencià prengue la paraula *dialectes* en el seu *sentit lato* o siga com sinònim de llengua. Per lo tant, *el modo de pensar de vostè no està d’acort en el criteri sustentat pel difunt i il·lustre pare del seu distinguit colega el director de “Las Provincias”*.

Tampoc degue vostè citar al senyor Boix com a suport de la seua opinió: “Nuestra lengua —diu— aunque catalana, no es substancialmente diferente más que en el *dialecto*, pronunciación, conjunto de voces i vocablos árabes vulgares i romanos”. Apart de l’error, corrent en el seu temps, de nomenar català al valencià, confessa el senyor Boix que es *llengua* i que esta a soles es diferencia de la llengua catalana pel seu *dialecte*, o siga per eixe conjunt de *variants o modalitats*, que també es nomenen *diferències dialectals*, que existixen en el Regne de València, com existixen en la província de Barcelona, respecte de les altres províncies de Catalunya.

I tampoc camina vostè molt més acertat en la cita del nostre inoblidable mestre D. Roque Chabás. Prova de que no prengue tampoc la paraula *dialecte* del seu propi es que, en el mateix lloc citat per vostè, nomena al valencià unes vegades idioma (pàgs. 50 i 81) i unes altres llengua (pàg. 90).

El lector que en interès i paciència haja llegit els nostres articles haurà tret sense dubte, les conseqüències següents:

Primera. Que vostè des d’un principi, prengue equivocadament la paraula *dialecte* en el seu sentit propi, o siga en quant significaria el conjunt de variants o modalitats que ofereix el valencià respecte del català. I no cap dubte que prengue vostè la paraula *dialecte* en este sentit, segons ho hem provat abans, i es veu clarament en la seua cita de la *Dialectología* de Carreras i Candí.

Segona. Que vostè, per a preparar una confessió dissimulada ha aparentat confondre els dos sentits que realment té la paraula *dialecte*, com es comprova en les seues cites d’autors en que uns parlen de dia-

lecte en el seu sentit *propi*, i uns altres en el sentit *lato*, o equivalent a llengua propiament dita.

I tercera. Que, convençut voste de que el valencià no es un dialecte propiament dit, afirma en prudent dissimul, que el valencià es dialecte en el seu *sentit lato* com ho es el castella i demes llengües romàniques. I aço es lo que es deduix al citar a Salvà, Llorente, Boix i Chabás, ya que estos autors no parlen del valencià com a dialecte propiament dit, sino com a sinonim d'idioma o llengua. En aço ya estem perfectament d'acort, i donem per acabada la discussio.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

***LA COOFICIALITAT DE
LA LENGUA VALENCIANA***

***(Conferencia llegida pel Rvrent.
P. Lluís Fullana en la Diputacio
Provincial)***

LA COOFICIALITAT DE LA LLENGUA VALENCIANA

(Conferencia llegida pel Rvrent. P. Lluís Fullana
en la Diputacio Provincial)

El dormitori que, a principis del segle XVIII, subministrà a la nostra mare patria una ma estrangera i reblida de venjança ha produït, desgraciadament, els seus efectes. Durant el seu entroncament, procuraren despullar-la, robant-li les joyes mes preuades, i quan mes fortament dormia la lligaren de peus i mans, com a una esclava i escarniren motejant-la, com a un ser digne de menyspreu.

Es veritat que, d'en quan en quan, apareixien valencians, amadors de la mare patria, els quals avergonyits de l'estat llamentable de subjeccio i abatiment de Valencia, han intentat despertar-la; pero el dormitori verinos obrava activament encara sobre ella, fins que per fi ha vingut l'ajustament dels valencians, i han segut tan grans els saxons que li han donat, que han conseguit desensonnillar-la, que obrira de nou els seus ulls, i es donara conte de la seua situacio.

Desperta ya Valencia i resolta a trencar les cadenes que la retenen subjecta en la mes negra esclavitut, llança dos mirades: en l'una contempla al passat, en l'atra medita el pervindre. En la primera recorda les seues grandeas, degudes als furs, privilegis, costums i llibertats de que gojava; en la segona comprén que encara pot reconstituir-se, que encara pot refer-se, no li falten energies, te prou vitalitat. Mes per a conseguir-ho ha hagut de fer una gran crida de tots els valencians de bona voluntat, pera que li ajuden a rompre les cadenes que encara la subjecta el sistema centraliste, a fi de poder moure's per ella mateixa i obtindre la llibertat d'accio o lo que es igual, la seua autonomia.

En esta crida de la mare patria, representada per l'Excelentissima Diputacio de Valencia, foren plantejades per al seu estudi les qüestions mes fonamentals i que deuen servir de base per a la consecucio de l'Autonomia en l'antic Regne de València.

En la present conferencia, subjectant-nos al programa proposat per dita Excelentissima Diputacio i habilment exposat pel senyor Ximéneç de Ventrosa, nos llimitarém solament a consignar dos afirmacions: 1.ª, *el poble valenciá té dret a l'us de la seua llengua*; 2.ª, per consegüent, *necessita que l'us d'eixe dret li siga garantit en totes les manifestacions de la vida*, per mig de l'oficialitat de la llengua materna.

Sere molt breu, per a no cansar-vos.

Es una veritat que naix de la naturalea mateixa de l'home, que tot poble te dret a l'us de la seua llengua. La facultat de parlar es connatural a l'home, normalment considerat, i esta facultat li es necessaria per a viure socialment en el mon, perque sense les relacions que s'establixen per mig del llenguatge, no sería possible la constitucio perfecta i estable d'una societat. I eixes relacions, produides per la comunicacio d'uns homens en atres homens, tenen el seu orige en les necessitats de la vida; i estes no son les mateixes en totes les nacions o països civilisats, ni ho son tampoc en totes les regions d'una mateixa nacio. La diversitat de mijos de vida, les distintes costums, els avanços del progrés, el diferent clima, la mateixa topografia i atres mil causes influyents fan variar eixes necessitats; lo mateix que es modifica el llenguatge, encara que tinga un mateix orige en diferents països. Per lo tant, a diferents agrupacions d'homens que la mateixa naturalea ha vengut a separar, corresponen diferents maneres d'expressio, per a que esta siga la representacio genuïna del pensament i el mig mes adequat per a les relacions socials d'uns homens en atres homens.

Eixa diversitat llingüística, que produix la separacio etnica dels homens, es, sense dubte, una llei de la mateixa naturalea. Per lo tant, quan en una gran regio existixen diferents agrupacions etniques, si una d'elles, valent-se del dret irracional de la força, o siga, de l'imposicio, priva a les atres dels mijos naturals de comunicacio entre elles mateixes, la dita agrupacio no pot obrar segons justicia, va contra el dret natural, es una opressora i una tirana. Perque, ¿en quin titul o per quin privilegi podra una regio

impondre la seua llengua a les demes regions, fent monopoli de l'ús de la paraula en determinats ordens de les comunicacions humanes? Sent veritat que tot allo que no està conforme al dret natural, carix de valor juridic. ¿Com podra justificar-se eixa subjeccio mental i del mig d'expressio d'una regio sobre les demes regions avassallades per la força?

No es diga que el fet de conquista o de simple dominacio poden justificar la despulla del dret natural en els pobles conquistats o dominats, perque, en este cas, la conquista o dominacio es engendrada de la mes lleja monstruositat, com es l'esclavitut corporal o intelctual dels pobles dominats. I sempre que te lloc la dita esclavitut, com es vullga que es contraria al dret natural, origina una rebelio interna, mes o menys intensa, en el poble esclavizat; rebelio que pronte o tart deura manifestar-se en so de justa protesta, i que no podra apagar-se fins que dit poble se veja reintegrat d'aquells drets que son el complement de la seua vida. Aço passa precisament en el poble a qui han privat del dret natural de la llibertat de fer us de la seua llengua, com dels demes drets que li son naturals, quan aplega a donar-se conte de la seua situacio.

Este dret natural de l'ús de la propia llengua, es troba comprovat, en totes les legislacions, lo mateix eclesiastiques que civils. Quan Jesus de Nazaret predica al poble judeu, no ho fa en la llengua oficial de la Judea, sino en la llengua del poble que era la *ciro-caldaica*. El do de llengües era concedit a un home per a que, parlant en sa propia llengua, cada u dels oyents l'entenguera en la seua respectiva, encara que pertanygueren a diferents nacionalitats. A la caiguda del imperi roma, la llengua llatina passa a ser patrimoni casi exclusiu de l'iglesia, i la decadencia d'eixa llengua literaria es atribuïda pels filolecs al fet d'haver adaptat la mateixa Iglesia la llengua del poble, o siga el roma vulgar per a l'instruccio dels cristians. El mateix Codex eclesiastic està ple de canons manant, baix pena d'excomunió, que es faça us de la llengua vulgar, i d'una manera mes terminant el Concili Tridenti.

El dret que tenen els individus, lo mateix que les agrupacions humanes, al lliure us de la seua llengua, es un dret anterior i superior a l'existencia de l'Estat, perque com havem dit ans, brolla de la mateixa naturalea de l'home. Per lo tant, com es vullga, que no son els ciutadans per a l'Estat, sino l'Estat per als ciutadans, des del moment que aquell tracta de despullar ad estos dels drets que els otorgà la naturalea, tal Estat claudica contra

la mateixa rao fonamental de la seua existencia, que consistix principalment en servir de garantia i d'orgue de sancio de tots els drets preexistents. Per lo mateix, el govern espanyol te la sagrada obligacio de respectar i de fer complir que es respecten totes i cada una de les llengües parlades en Espanya, si vol complir la missio que li està confiada.

Aixi ho compregueren els Reis de la casa d'Arago: i els mateixos Reis Austriacs, no obstant el seu absolutisme, respectaren este dret de les regions.

Escoltem unes de les disposicions de l'immortal Jaume primer d'Arago, de Valencia i Mallorca, comte de Barcelona, etc.

“Els jutges —diu este Rei— diguen en romanç les sentencies que donaran i donen aquelles sentencies a les parts que les demanaran”.

Segons Matheu i Sanz, per *romanç* entengue nostre Rei la llengua *vernacula*, aço es, la llengua del noble, la llengua vulgar, segons es parlava en els Regnes i Estats subjectes a sa Corona. I els mateixos Reis aragonesos parlaven i escribien perfectament el valencià. I si ya des del segle XV fon tolerada la llengua de Castella, tots sabem per qué. Els dos Fernandos d'Arago foren naixcuts i educats en Castella i els Reis de la Casa d'Austria no tingueren ocasio per a deprendre la nostra llengua, i encara els seus representants en este Regne, o siga, els Virreis i capitans generals, per mes que venien obligats a fer us de la llengua valenciana, eren castellans la major part d'ells i d'aci la tolerancia del castella durant la dominacio austriaca. Pero aixina i tot, la llengua oficial, durant prop de cinc segles, fon la llengua valenciana, fins que Felip V, de trist recordatori per als valencians i aragonesos i catalans, nos privà del dret natural del lliure eixercici de la nostra llengua, com tambe d'una legislacio que el mateix Rei Alfons el Sabi, gendre del nostre legislador calificà de sabia, de model i eixemplar de legislacions.

Valencia, per tant, necessita, com ho necessiten les demes regions, la reivindicacio d'eixos drets usurpats pel poder central, i d'una manera particular que li siga reintegrat el dret del lliure us de sa propia llengua en totes les manifestacions de la vida; i no podra recuperar este dret que tanta falta li fa, mentres els poders centrals no li facen justicia donant el caracter oficial a sa llengua en totes les prerrogatives de que deu gojar una llengua oficial.

Mes, ¿quina o quines llengües deuen ser declarades oficials en la regio valenciana? Examinem, breument esta qüestio.

U dels problemes que mes deuen cridar l'atencio dels valencians en els presents moments, es el de l'oficialitat de la llengua. No ignorem que sobre este punt no pensen lo mateix tots els valencians. Podem reduir a quatre les opinions sostingudes sobre este particular.

La primera opinio es d'aquells que sostenen que deu continuar la llengua castellana en este regne de Valencia, sent l'única llengua oficial. La segona opinio es d'aquells que pretenen que no el castella, sino el catala, deu ser la llengua oficial, lo mateix de Catalunya que de Valencia. La tercera opinio pertany als que creuen que deu admetre's el valencià com a unica llengua oficial en este Regne. I la quarta opinio es d'aquells que sostenen ser mes llogic i posat en rao la cooficialitat de les dos llengües: la valenciana i la castellana.

En lo tocant a la primera opinio creem haver dit lo suficient, al provar que l'imposicio del castella com unica llengua oficial en esta regio i antic regne va contra el dret natural, i per això mateix oprimit i esclavisa la voluntat dels valencians, posant traves a una de les facultats que mes essencials son a l'home.

Als que sostenen la segona opinio, açò es, als que pretenen que siga el catala la llengua oficial de Catalunya i, Valencia, al mateix temps els hem de preguntar: ¿que volen dir en això, que al llenguatge de la regio valenciana s'ha de donar el nom de llengua catalana, o que, renunciant nosatros al propi llenguatge en totes les diferencies dialectals que nos separen de Catalunya, hem d'adoptar solament el catala com a unica llengua oficial?

La pretensio de molts catalans i tambe alguns valencians en voler nomenar llengua catalana al llenguatge valencià, nos pareix, com sempre nos ha paregut, pretensio desgavellada i molt fora de rao.

Es que, la llengua valenciana no es diferencia essencialment de la catalana —afigen els partidaris d'eixa opinio— i, per lo mateix deu dir-se *llengua catalana* solament, tant la parlada en Catalunya com la parlada en la regio valenciana. No es seguix la conseqüencia. Ans al contrari, podiem tambe nosatres, usant el mateix argument, invertir els termens de la pre-

missa i traure per conseqüència que un i atre llenguage podia nomenar-se *llengua valenciana*. Encara que els valencians no tindran tal pretensio i ni falta que els fa.

Es que ademes, s'ha de tindre en conte —insistixen els partidaris de la dita opinio— que la major part dels repobladors d'este regne foren catalans. Estem completament d'acort. Pero es que, als catalans que s'establiren en este Regne, despres de la Reconquista, ¿se'ls va posar la condicio de que, encara que ells es nomenanen valencians, per naturalisar-se en este país, sa llengua, empero, devia dir-se catalana i no valenciana? —No hi hague tal condicio, i si ells, per naturalisar-se en este Regne, es digueren valencians, lo mateix que sos descendents, sa llengua, per parlar-se en Valencia, degue dir-se valenciana i no catalana.

Al principi de la constitucio d'este Regne, la nostra llegua era coneguda simplement pel nom de *romanç o llengua vulgar*, denominacio donada, al mateix temps, al llenguage catala, com en Castella la de *romance*. Posteriorment ya es nomenà llengua valenciana, lo mateix pels autors valencians que per la majoria dels catalans, com tinguerem ocasio de provar-ho l'estiu passat.

Ademes, no s'ha de dubtar que les llengües s'aclimaten, lo mateix que s'aclimata l'individu i s'aclimata una planta, i es tan eficaç, l'influencia climatologica en una llengua, que produix en ella certes lleis particulars d'evolucio fonetica i morfologica; lleis que donen per resultat la varietat de diferencies dialectals dins d'una mateixa llengua parlada en diferents regions; i estes diferencies dialectals, si be en un principi son accidentals, corrent el temps apleguen a ser essencials, fins a constituir llengües completament diferents.

Es un fet innegable que, entre el valencià i el catala, existixen diferencies dialectals des del mateix segle XIII. El senyor Matheu i Sanz, parlant d'un document, firmat en Alacant, l'any 1270, confessa que ya en este temps hi havia diferencia entre el valencià i el catala. Diu este escritor catala: "si be eren barcelonins els otorgants, deu tenirse present l'influència del Notari, qui era valencià".

En lo segle XIV foren ya mes notables dites diferencies, i, com era natural, en el transcurs dels demes segles fins al present, s'han accentuat en

tal forma, que un valencià apenes si enten a un català, i en molta dificultat comprén este ad aquell. Un treball que no deu tardar en vore la llum pública, sobre *les diferències fonètiques, morfològiques i sintàctiques* del valencià i el català, posarà de manifest les distants lleis que han regit l'evolució del valencià i del català, diferències que tot bon valencià deu conservar, com ric tesor, obtingut del desenroll natural i espontaneu de la seua llengua.

I passem a la tercera opinió, que es dels que sostenen que el valencià deu ser l'única llengua oficial en l'antic Regne de València. Entenem que, ans de tot, devem ser francs, despassionats, i, sobre tot, lògics.

Sent veritat que tot valencià té dret a fer ús de sa pròpia llengua, en totes les manifestacions de la vida, i en açò convindran, sense dubte, els partidaris d'esta tercera opinió, es dedueix com a conseqüència lògica que no deu ser la llengua valenciana l'única que dega declarar-se oficial en la regió valenciana, perquè tant valencians són els naturals de Sogorp, els de Chelva i els de Bunyol, per eixemple, com els d'Alcoy, els de Sagunt i els de Morella.

Aixina com hui els valencians pertanyents al domini lingüístic valencià considerem, i en molta raó, com una gran injúria haver-nos despul·lat del dret que teníem de fer ús de la nostra llengua, baix el punt de vista oficial, de la mateixa manera devien considerar-se ofesos els habitants d'este Regne pertanyents al domini lingüístic castellà, si se'ls privava de l'ús oficial de la seua llengua. Per això considerem més lògica l'opinió defensora de la cooficialitat del valencià i del castellà per tota la regió valenciana.

I no vaja a dir-se que esta cooficialitat siga engendradora de confusions. Com tots recordarem durant la nostra gloriosa època foral havia cooficialitat de llengua: s'usava el llatí i el valencià, com a llengües oficials, al mateix temps, i encara estava tolerat el castellà, com hem dit ans, i en tot i això, no hi hagué cap confusió. Ya s'establirien lleis que regularien l'ús d'una i una altra llengua.

En este cas, venia també la necessitat de l'ensenyança oficial obligatòria d'una i d'una altra llengua en tota la regió valenciana. En la manera d'efectuar-se l'ensenyança, donada la cooficialitat de les dites llengües, tampoc creem que hi hauria dificultats.

I per a acabar, entenem que esta cooficialitat de llengua es una necessitat per ad esta regio llevantina, lo mateix en lo referent a la seua l·legislacio, que baix el punt de vista administratiu i judicial com tambe per a les demes necessitats de la vida externa dels valencians.

Esta es la nostra humil opinio, que oferim a la consideracio dels nostres representants de Valencia per si alguna llum pot donar en l'estudi per a les bases de l'autonomia regional.

***GRAMATOLOGIA
VALENCIANA***

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(I)

El notari Carles Ros

Es un fet incontrastable que els classicos valencians foren excessivament etimologistes, separant-se en molta freqüència de la fonetica usual i corrent d'aquells temps, El seu empenyorament principal fon sense cap dubte, conservar en les paraules, les formes originals que prengueren, no a soles del *romano vulgar*, del que procedix la nostra llengua per lentes evolucions, sino tambe del llati migeval, l'influencia del qual, en els segles XII i XIV no pogue ser major sobre tots els romanç, trobats en les distintes parts de la Peninsula Iberica, com ho fon en França, en Italia i en Romania.

Estos mateixos escritors, encara que en lo tocant a la sintaxis guardaren certa uniformitat, no arribaren mai a posar-se d'acort, respecte a l'ortografia; ya que fon tal l'indecisio i, anarquia en l'eleccio i us dels signes grafics que no solament t'apareix notable divergencia entre ells, sino que no podem citar a un a soles que no se contradiga ad ell mateixa, usant, ara uns signes, ara uns atres, segons el seu caprig.

En est estat deplorable de confusio ortografica, arribà la nostra llengua al segle XVIII, en que, en la privacio del seu us oficial, a causa de l'abolicio dels nostres Furs, eren contats els escritors valencians que per les seues produccions literaries, es servien de la seua propia llengua.

No obstant, entre uns atres escritors d'este segle, de verdadera decadencia per a la llengua valenciana, hi hague un tan zelos i amant d'ella, que per

espai de cinquanta anys, se dedicà totalment, i en un teso que hui admirem, a la conservacio, purea i restauracio de la mateixa. Fon este benemerit patri-ci el distinguit notari don Carles Ros, primer valencianiste, que en els seus escrits alçà la veu de la protesta contra els contrafurs del centralisme.

Est entusiaste amator de les nostres glories patries, veent que la llengua materna se relegava a l'oblit, entre els escriptors regnicoles valencians escrigue la seua *Práctica de Ortografía para los Idiomas, castellano y valenciano* que publicà en 1732. Cregue Ros que despres de l'injusta abolicio dels nostres Furs i en la preponderancia del castella sobre el valencià en les produccions lliteraries, seria inutil un tractat d'ortografia purament valenciana; i per este motiu es decidi a donar regles per a escriure un i atre idioma. El seu treball en lo que es referix a la part valenciana, encara que quedà com a monument historic lliterari, no fon labor inutil, sino molt profitosa al menys per als estudis moderns, puix que nos traça admirablement el transit i progrés evolutiu del llenguage classic al llenguage de marcada decadencia de l'ultim mig segle XVII i del principi del XVIII, i per este treball, Carles Ros deu ser considerat com el primer gramatic valencià, encara que siga en la part ortografica.

A penes havia eixit a llum la seua *Ortografía*, publicà tambe, en 1733, el *Tractat de adages y refranys, y práctica pera escriure la llengua valenciana*. En este nou treball consigui Ros reunir i colleccionar les frases mes genuïnes de la nostra llengua i que mes la caracterisen per la seua gracia, per la seua energia i viva expressio, traçant, al propi temps, en les noves regles ortografiques, l'orientacio mes adequada que devien seguir en les seues produccions els pocs escriptors que usaven la nostra llengua en aquells temps.

Enamorat de les excelencies de la seua llengua i desijós de que els seus compatricis participaren del seu just entusiasme publicà tambe, en 1784, el *Epítome del origen y grandeza del idioma valenciano*.

En 1789, publicà una atra obra intitulada *Breve Diccionario valenciano-castellano*. El fi principal de Carles Ros fon per a que els valencians, al mateix temps que es dedicaven a l'estudi de la llengua de Cervantes, no oblidaren el riquissim lexic de la seua propia llengua.

I en el fi de que els chiquets, no obstant la pressio oficial, pogueren iniciar-se en la llectura i primers rudiments del valencià, escrigue un atre

treball que intitulà *Breve explicación de las cartillas valencianas* i fon publicat en 1751. Tambe escrigue per al mateix efecte, encara que no pogue vore la llum publica, un altre tractat en el titol de *Besceroles valencianes, ab les combinacions ó sylabes de sos dialectes - Sylabes ó combinacions, també pera facilitar á be lletgir*.

Encara no se donà per satisfet el seu incansable zel per la conservacio de la nostra llengua, no obstant haver arribat als postrers anys de la seua vida. Veent en sentiment de la seua anima, l'increment que prenia la castellanisacio del valencià, en la mateixa ciutat de Valencia, a fi de posar un fre a tan perillosa invasio, publicà, en 1771, o siga, dos anys abans de la seua mort, la seua nova obra, en el titol de *Corrección de voces y frases que el vulgo ó común de Valencia usa, ó ha introducido, hablando, ó queriendo hablar su materno idioma*.

Mori Carles Ros en 1773, sense que hi haguera a soles un valencià que, imitant el seu eixemple, continuara tan patriotica labor en favor de la llengua valenciana, fins que, transcorregut un segle, aparegueren don José Nebot i Constanti Llombart.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(II)

Josep Nebot i Constanti Llombart

S'ha dit, encara que no en fonament, que el valencià fon llengua morta, durant el segle XVIII i fins a, mitant del XIX, pel fet d'haver-la abandonada casi per complet, els escritors valencians en el transcurs d'este temps. Els que tal diuen, no tenen en conte que una llengua es nomena viva, no precisament per l'us que d'ella facen els escritors, sino per la seua utilisacio constant en el llenguatge parlat. I ningú pot negar que el valencià continuà sense interrupcio, en boca del poble, durant el mencionat temps.

Es veritat que tota llengua viva evoluciona lenta i constantment atenent a les seues propies lleis; que estes tenen sempre per orige certes i determinades tendencies fonetiques, propies, aixina mateixa, de cada país; i que quan estes es desenrollen a merce del poble, sense trobar resistencia en el llenguatge escrit, arriben fins a l'exageracio traspasant els llimits del progrés totalment gradual que s'observa en totes i en cada una de les llengües vives; i que, per fi, ve, com a conseqüencia la corrupcio en gran part de la mateixa llengua.

Tot aço es innegable, i, per lo mateix, hem de confessar que la nostra llengua, obedint ad estes coses, havia arribat a un estat de llamentable deixadea quan s'inicià la restauracio de la mateixa, a mitant del segle passat, gracies als seus nous cultivadors. I no foren poques les dificultats en que es trobaren estos escritors, poetes la major part d'ells, a l'inaugurar la seua labor restauradora.

Com per a escriure en ortografia correcta una llengua s'ha de conèixer degudament l'orige o etimologia d'esta, en les lleis fonètiques i evolutives de la mateixa, posades en practica sense interrupcio, no a soles en el llenguatge parlat, sino també en l'escrit, i d'aço carien, casi en absolut, els dits restauradors, varen vore's en aquells moments en la precisio d'haver de prendre un d'estos tres camins o subjectar l'ortografia a la fonètica corrompuda i adulterada de la ciutat de Valencia i acomodar-la, en lo possible, a la castellana; o imitar l'ortografia dels nostres classics antics; o be prendre's com a base les orientacions catalanes, per ser la llengua catalana la que, entre totes les romaniques guardava major afinitat en la valenciana.

No hi hague, ni pogue haver uniformitat de criteri, respecte a l'orientacio ortografica, entre els nous escriptors, i cada un trià, al seu antoix, el camí que millor li va pareixer. D'esta diversitat de criteri s'originà la confusio en l'ortografia de moltes paraules que apareixen en distintes formes, com succeix en *mig, mitg, mij, mitj, mitx, mich*.

Si en lloc de pretendre uns castellanisar la nostra llengua, o omplir-la d'arcaïsmes, com ho feren uns atres, o be catalanisar-la, com ho intentaren la major part d'ells, s'hagueren posat d'acort, davant de tot per a estudiar la *ortofonia*, aço es, la verdadera pronunciacio valenciana que en aquells moments existia, i que encara es conserva hui genuïna en les provincies extremes d'est antic regne, o siga, en les d'Alacant i Castello de la Plana; i ad eixa pronunciacio verdadera hagueren acomodat la seua ortografia, prescindint a soles de les *tendències fonètiques* exagerades del *vulgo* que constituïen les *diferències dialectals* propiament dites, hui tindriem una ortografia racional, que es l'única que, en tot cas, devia prevaleixer.

Els mateixos escriptors llamentaven la confusio ortografica que reinava entre ells; pero ningú osava alçar la seua veu de protesta contra la mateixa, ni molt menys, intentar l'unificacio, en punt tan essencial per a la nostra llengua, fins a que, per fi aparegueren dos valencianistes lliterats els quals trencaren el gel de l'indiferencia, es decidiren a continuar la patriotica labor, interrompuda per la mort del gramatolec valencià don Carles Ros. Eren estos Josep Nebot i Constanti Llombart.

A Nebot li va cabre la gloria de ser el primer que llançà el crit de protesta en el seu celebre articul intitulat: "*Quousque tandem*", publicat en el

durament als escriptors que castellanisaven la nostra llengua, lo mateix que als que la catalanisaven o intentaven desfigurar-la en un gran numero d'arcaïsmes impropis i introduir-los sense fonament ni rao, proponia l'unificació ortogràfica, confiant esta delicada missió a una de les nostres prestigioses entitats, LO RAT-PENAT, o la Sociedad de Amigos del País; o be escrivint dos Gramàtiques valencianes, una clàssica i l'altra vulgar.

Pero els clamors de Nebot a soles trobaren un eco favorable en Constantí Llombart. A instancies dels dos es propongue despres la celebració d'un Congrés filològic valencià, a on devien plantejar-se, discutir i solucionar les qüestions mes trascendentals de la nostra llengua, com a base de la redacció d'una gramàtica valenciana. Mes l'indiferència dels valencians, per un costat, i la seua poca preparació en esta classe d'estudis, per un altre, feren fracassar tan fermos projectes.

Promete en eixos moments Llombart que a la publicació del *Diccionario Valenciano*, seguiria la de *Gramática Valenciana*. Havia escrit este lexicògraf en 1880, el seu *Ensayo de Ortografía llemosino-valenciana*, que fon premiat en els Jocs Florals d'aquell mateix any; pero permaneceix-que inedit fins a 1887, en que fon publicat junt en el dit Diccionari. No pogue Llombart donar compliment a la seua promesa per haver-lo sorpres la mort a penes acabada la publicació d'esta obra.

No retrocedi, per açò, el senyor Nebot en l'empresa, i prengue pel seu conte la redacció d'una *Gramática Valenciana Vulgar*, que va vore la llum publica en 1894. Mes, donades les corrents catalanistes de no pocs escriptors, i les arcaïques dels mes, de poc servi este nou treball del senyor Nebot.

No obstant, Nebot segui treballant per la consecució del seu noble ideal, que no fon un altre que redimir l'Ortografia valenciana de tota inge-rencia estranya, ya donant freqüents conferencies en la Societat de Lo RAT PENAT, ya escrivint raonats articles com l'intitulat: "Algo sobre fonología valenciana" que publicà en el mateix "Almanaque" de "Las Provincias" pertanyent a l'any 1899.

Quedava per realisar encara la publicació de la *Gramática clàssica valenciana*; pero el nostre gramatolec carregat d'edat i ple d'alifacs, no tingue ya anims ni força per a acometre tan gran empresa i es llimità a soles a escriure la *Ortografía clàssica valenciana*, que publicà en 1910.

Encara que tant Nebot com Llombart deuen ser considerats com iniciadors de l'actual moviment llingüístic valencià i pels seus desvels i labor incessant en la restauració de la nostra llengua son acreedors de tota sort d'encomis i fins d'etern agraïment, per part dels valencians, els seus treballs, no poqueren servir de norma en la fixació de l'Ortografia valenciana, ya que contenen molts i grans defectes, dels que a soles apuntarem els següents: primer, la falta de solidea en els coneiximents de la vida evolutiva de la llengua valenciana; segon, la falta, aixina mateixa del coneiximent exacte i cabal de la fonetica d'esta mateixa llengua; i Tercer, l'indecisio que s'observa en l'elecció i utilisació dels signes grafics.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(III)

Les tres escoles ortografiques

De la desorientacio ortografica en que hem vixcut, i vivim encara, per desgracia nostra, s'han orginat les distintes tendencies i la diversitat de criteris entre els escritors valencians. D'aci tambe els oposts derroters que uns i atres han seguit en els seus escrits, donant varietat de formes a unes mateixes paraules, segons l'escola ortografica a que han pertanygut, i contribuint tots, d'esta manera, ad eixa confusio llamentable que impedit el progrés i el desenroll de la nostra llengua.

Eixes distintes tendencies, en la diversitat de criteris que s'observa entre els escritors valencians poden reduir-se a les tres escoles ortografiques principals que nomenem: *Escola etimologica*, *Escola fonetica*, i *Escola evolucionista*.

L'escola etimologica tendix constantment a la conservacio de tots els elements primordials i constitutius de les paraules, per a que estes, sent la fidel image de les romaniques, llatines i gregues, puguen revelar, a primera vista, el seu verdader orige, qualsevol que este siga.

Si els defensors d'esta escola no foren tan exagerats en les seues pretensions, i consideraren les llengües no com a un organisme mort, sino ple de vida, i, per aixó, exposit a rebre les modificacions constants de tot organisme viu que, per la seua mateixa naturalea tendix al seu desenroll i major perfeccionament, no seria tan inconseqüent ni tan absurda la seua doctrina.

El seu major error estrema en creure que les llengües romaniques procedixen de la llatina i d'ací naixque l'equivocació de nomenar neo-llatines a les llengües romanes i revestir les paraules d'una forma marcadament erudita a imitació dels escriptors dels segles XIV i XV, nomenants de la *restauració de les lletres* encara que en mes propietat devia dir-se epoca de *llatinisació de les lletres romaniques*.

Com a conseqüència d'eixa falsa suposició donen sempre la preferència a la derivació clàssica i erudita sobre la vulgar, i d'ací també el seu empenyorament en conservar: primer, les consonants dobles o repetides (*abbat, accusar, addició, ofici, col·lecció, suppondre*, etc.), encara que una d'elles haja quedat quiescent al formar-se les llengües romances; segons, varies consonants migevals (viatge, comptar) que pel *principi d'economia* i per la llei d'eliminació devien desaparèixer sense que per açò patiren cap detriment les etimologies, i tercer, no poques consonants lo mateix finals que medials, que devien modificar-se o canviar-se en unes altres del mateix orde (*comte, fruit*, en lloc de *conde i fruï*), atenent al principi de transició de sons i la llei d'eufonia; resultant d'esta discordança entre la fonètica i l'ortografia, el caos en que es precipiten tots els escriptors no versats en la llengua del Lacio.

L'escola fonètica, prescindint en absolut de l'etimologia i a les lleis d'evolució, pròpia de cada llengua, prete acomodar, en tot, l'ortografia a la fonètica, i la seua doctrina està condensada en esta breu fórmula: "Un signe per a cada so, un so per a cada signe". Este sistema seria el mes ventajós, sense cap dubte, si poguera realitzar-se sense detriment de l'etimologia; pero com atenta directament contra l'orige i l'evolució gradual de la llengua, es de tot punt inadmissible. Segons els seus partidaris, devien desaparèixer la *c* davant de la *e*, i la cedeta (*ç*), en tot cas, sent substituïdes per la *s*, d'a on vindria la confusió de moltes paraules homòfones, com: *cessio* i *sessio*; *falç* i *fals*. També devia desaparèixer una *s* quan es està repetida; lo que seria motiu, aixina mateixa de confusió en no poques paraules, i de destrucció de la fonètica valenciana, com ocorreria en *pressa* i *presa*; *cassar* i *casar*, etc.

Esta escola ha tingut i té les seues sequaces en la ciutat de València; i com en este punt la fonètica està tan adulterada per l'influència castellana, les seues conseqüències son molt mes desastroses. Per això se pot dir que els autors valencians, educats en esta ciutat i partidaris d'estes escoles no

escriuen en llengua valenciana, propiament dita sino en un dialecte particular de la mateixa (¿l'apichat?).

L'escola evolucionista, no perdent, de vista l'etimologia, i al propi temps la verdadera fonetica de la llengua, fonamenta la seua ortografia en el desenroll natural i progressiu impulsat per l'accio gradual i constant dels principis i lleis particulars que rigen l'evolucio d'esta llengua.

Els partidaris d'esta escola, encara que pocs, per desgracia, son els mes llogics, i la seua doctrina està basada en els estudis de la llingüística i de la filologia; per ad ells no hi ha inconvenient en modificar accidentalment les etimologies, quan aixina ho exigix la fonetica; pero no transigixen en la modificacio essencial de les mateixas etimologies per raons de mera conveniencia, fonetica. I tendixen, al mateix temps, a la conservacio integra de la verdadera fonetica, per ser resultat natural de l'evolucio lenta, pero constant, de les paraules.

Mentres, els valencians no deixen les seues preocupacions, seguint resoltament la doctrina d'esta escola, per ser la mes científica, la mes practica i ventajosa, continuaran divagant per eixe mar de confusio en que hui ens troben embolicats.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(IV)

Les normes ortogràfiques

Per iniciativa del sabi o il·lustre filòleg mallorquí, don Antoni Maria Alcover, se convocà en Barcelona, per a la celebració d'un Congrés Internacional de la llengua parlada en Catalunya, València, Mallorca i el Rosello. Este Congrés, del que fon digníssim president el mencionat filòleg, senyor Alcover, es portà a feliç terme en octubre de 1906. Ad ell concorregueren, ademés dels escriptors i l·literats catalans, la major part dels mallorquins i rosellonencs, i de València únicament el portaestandard de la nostra l·literatura, don Teodor Llorente i Olivares, com a representant de la Societat valenciana Lo Rat Penat, i el que subscriu, com a col·laborador del Diccionari de la mateixa llengua, dirigit pel dit senyor Alcover.

Ademés de tractar-se de qüestions lingüístiques, de caràcter general per a les quatre regions abans citades, hi hague marcat empenyorament en procurar l'unificació ortogràfica en les mateixes, però prenent sempre com a base les reformes ja introduïdes per certs escriptors catalans. No hi hague unitat de criteri sobre este punt entre els mateixos escriptors catalans; ans al contrari, aço mateixa servi de motiu per a que s'accentuaren més i més les dos tendències catalanes, o siga, la dels mantenedors de l'ortografia tradicional i la dels amants de les reformes, iniciades anteriorment pel grup d'escriptors del "Avenc", representat per Massó i Torrents, Casas i Carbó i Pompeu Fabra.

Com a conseqüència del Congrés Internacional es fundà en Barcelona, baix l'ampar de la Mancomunitat catalana, el "Institut d'Estudis Catalans",

en la Seccio Filologica, del qual presidida per Don Antoni Maria Alcover, foren colocats els escriptors de tendencia-reformadora en l'ortografia catalana. No tardaren estos en redactar i propondre un projecte de Normes Ortografiques, que intentaren foren admeses per tots els escriptors catalans, mallorquins, valencians i rosellonencs.

Per ad aço solicitaren el concurs i cooperacio dels valencians, com ho havien fet en els mallorquins i rosellonencs. Els valencians foren representats efectivament en el dit "Institut d'Estudis Catalans" no precisament per a catalanisar l'ortografia valenciana com alguns cregueren, sense fonament, sino per a defendre-la i conservar-la, en tota la seua integritat admetent a soles aquelles "normes" en que coincidix l'ortografia de les dos llengües, i rebujant noblement les que constituïen les diferencies dialectals, ya molt accentuades entre les dos regions.

El grup d'escriptors catalans, defensors de l'ortografia tradicional, fundaren tambe per aquells moments, la "Academia de la Llengua Catalana". I desijosos, com tots els catalans, d'unificar l'ortografia en les dos regions, nomenant academic de numero al mateix valencià que havia intervingut en l'aplicacio de les Normes del "Institut d'Estudis Catalans". Es va propondre en l'Academia el projecte d'unes atres Normes que baix el nom de "Regles Ortografiques" devien discutir-se en sessions extraordinaries. Aixina es feu, fins arribar a l'aprovacio definitiva de les mateixes; pero l'academic valencià feu constar en cada una de dites "Regles d'Ortografiques" les diferencies que hi havia entre catala i valencià.

Jacint Mustieles, en eixe moment secretari general de la Societat valencianista de Lo Rat Penat, i relacionat intimament en els escriptors catalans del "Institut d'Estudis Catalans", propongue en la dita Societat valencianista, la conveniencia, de que Valencia, a imitacio de Catalunya, tinguera tambe normes ortografiques que pogueren servir de base per a l'unificacio de l'ortografia entre els escriptors valencians.

En atencio a la proposta del senyor Mustieles, la junta de govern de la Societat Lo Rat Penat, de la que era digne president el senyor baro d'Alcahali, feu una crida a tots els escriptors i llingüistes valencians de major prestigi per a que cada qual donara la seua opinio sobre este particular.

Respongueren els dits lliterats al nomenament, com era de esperar, i donaren per escrit el seu pareixer. Despues de lo qual, la mencionada

Societat encarregà al que subscriu la redaccio d'un projecte de Normes Ortografiques, aplicades a la llengua valenciana.

Per a la redaccio d'estes Normes Ortografiques, prescindim en absolut de les catalanes aprovades pel "Institut d'Estudis Catalans", segons el desig d'esta Societat que era tambe el nostre, per a que les nostres "Normes" foren genuïnament valencianas, i atenent a la doctrina de l'escola evolucionista de la que parlem en l'articul anterior; perque disponent nostra llengua dels elements fonetics i grafics que se requerixen per a una ortografia valenciana independent, no era conduent demanar prestams a una atra llengua que, encara que besona a de la nostra, diferix notablement d'esta en la seua fonetica i morfologia, i deu diferenciar-se tambe en la seua ortografia.

Redactat el projecte de "Normes Ortografiques de la Llengua Valenciana", fon presentat a la dita Societat per a ser discutit i aprovat en la mateixa. En aquells moments el senyor baro d'Alcahalí, en el seu secretari general, que ya ho era en aquells temps don Josep Maria Zapater i Esteve, feren un nou cridament, de caracter general, a tots els "valencians", sense cap distincio, per a que concorregueren a les Assamblees generals que devien celebrar-se en l'espayos salo d'actes de la mencionada Societat, per a que, en el concurs de tots els valencians, se discutiren i aprovaren les Normes contingudes en el dit projecte.

Es celebraren, en efecte, huit sessions generals en els ultims dies d'abril i primers de maig de 1914. Ad elles concorregueren, entre uns atres, ademes del president, senyor baro d'Alcahalí, i el secretari, senyor Zapater i Esteve, els senyors don Lluís Cebrián i Mezquita, don Francisco Badenes Dalmau, don Teodor Llorente Falco, don Francisco Vilanova, don Andrés Cabrelles, don Ventura Pascual i Beltrán, don Juan Pérez Lucía, don Maximilia Thous, don Francisco Cantó, Martínez Agulló, Martínez Sabater i l'autor del dit projecte.

En esta Assamblea foren discutides, una per una, les dites "Normes", i despres d'admeses les esmenes convenientes, foren aprovades pels assambleistes i sancionades per l'autoritat de la dita Societat. Despres foren publicades per la premsa de Valencia per a coneiximent de tots els valencians.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(V)

La Gramatica del P. Lluís Fullana

El Centre de Cultura Valenciana, la creacio del qual fon proposta en 1913 a la Diputacio de Valencia, pel diputat don Juan Pérez Lucía, i aprovada en 1914, començà a funcionar el 20 de giner de 1915, en l'eleccio del director decà, en la persona del nostre ilustre escritor, don José Martínez Aloy croniste de la provincia de Valencia.

En la sessio celebrada per este Centre, el 17 de febrer aquell mateix any, el director, don Teodor Llorente Falco creent interpretar els justs desijos de tots els valencians amants de la seua propia llengua, expongue la necessitat de tindre una Gramatica que servira de norma als nostres escritors, i al propi temps, manifestà al Directori la conveniencia de que fora el P. Lluís Fullana l'encarregat de la seua redaccio, ya que per ad aço havien de servir de base les "Normes ortografiques" discutides i aprovades, l'any anterior, en les Assamblees generals celebrades en la casa social de Lo Rat Penat, i d'elles havia segut autor el mencionat P. Fullana. La proposta fon unanimentament aprovada, segons consta en l'acta de la dita sessio.

Quan el senyor Llorente nos transmite l'acort pres pel Centre de Cultura Valenciana, no podiem explicar el cumul dels diversos i encontres pensaments que, en atropoll s'agolparen en la nostra ment, produint, com era natural, diverses i fins contraries impressions. Per un costat, impressions de contrarietat, de confusio i desale al considerar les dificultats en que haviem de tropeçar, originades, primer de la nostra insuficiencia per a posar

cobrament en la realisacio de tan gran empresa, majorment carint, casi en absolut, de treballs, fets anteriorment, en els que poguerem apoyar el nostre; i en segon lloc, la diversitat de tendENCIES i opinions seguides, encara que inconscientment, per molts dels nostres escriptors.

Per un atre costat, impressions d'alegria, de satisfaccio i d'ale, al mateix temps. D'alegria, al vore l'interés en que es procurava el cultiu del nostre idioma per una entitat, composta dels elements mes prestigiosos i de major competencia entre els nostres escriptors i d'unes atres que, encara que de caracter politic, per representar a les ilustres Corporacions la Diputacio Provincial i l'Ajuntament, d'esta ciutat; estaven tots animats d'un mateix zel i perseguien un mateix ideal: el patriotisme valencià, l'amor a les nostres glories regionals. De satisfaccio, al vorem honrat per la distinguida missio i perque esta me proporcionava nova ocasio de poder contribuir en el meu granet d'arena, a la gran obra de la restauracio i cultiu de la nostra amada llengua. I tambe d'ale considerant que tindria el recolzament incondicional de la Societat *Lo Rat Penat*, en les "Normes ortografiques" de la qual havia de basar-se el meu treball, i del mateix Centre de Cultura Valenciana, que acabava de despositar en mi tota la seua confiança, a l'encarregar-me esta empresa.

No obstant les dificultats persistien. Coneixiem els diferents criteris que mediaven entre els mateixos entusiastes de la nostra llengua, i, sobre tot, les dos tendENCIES principals, manifestades publicament en les Assamblees generals celebrades en la Societat de *Lo Rat Penat* per a la discussio de les "Normes ortografiques": la tendencia vulgarisadora, sustentada per la majoria dels assembleistes, pertanyents a l'Escola fonetica exagerada, que tendixen, sense donar-se conte, a la corrupcio de la llengua, i la tendencia tradicional i arcaica, defensa per un atre grup menor, pertanyent a l'Escola etimologica, tambe exagerada. Nosatres que considerem irracionals una i una atra tendencia, per ser contraries als principis i lleis de la vida evolutiva de nostra llengua, per a que la Gramatica fora d'alguna utilitat per a uns i atres, haviem de sacrificar en part, les nostres propies conviccions, al menys per aquells moments i colocalant-nos en mig de les dos tendENCIES extremes i diametralment opostes escrivirem de forma que uns i atres nos pogueren llegir. Clar està que no haviem de satisfer les aspiracions de tots, perque seria demanar lo impossible.

Ya en les "Normes ortografiques", per a que foren aprovades per tots els assembleistes, haverem d'admetre algunes esmenes, fetes per individus

pertanyents a les dos tendències exagerades de que hem parlat, i la Gramàtica devia basar-se i encara subjectar-se a les dites “Normes” perquè representaven la voluntat, o al menys el consentiment de tots.

Tenint, puix, en conte les exigències d’uns i d’atres, redactant la Gramàtica i seguint, en tot lo possible, *l’Escola evolucionista*, per ser la més racional. I hem dit que haurérem de sacrificar, en part, les nostres propies conviccions, i fon precisament en lo que haurérem de transigir, a pesar nostre com mig d’unio entre una i una altra tendència; però en el ferm propòsit de rectificar les concessions fetes a una i a una altra tendència, a mida que uns i atres es convenceren dels seus errors.

De manera que hem de confessar, ingenuament, que la nostra Gramàtica carix de varis defectes en la seua redacció encara que no son precisament els que indica algun aspirant a gramatolec, defectes que procuraré esmenar, segons indique la prudència i les conveniències per a la millor intel·ligència de tots.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(VI)

La Gramatica del Sr. Ortín

No hi ha cap dubte, ni podem posar-ho en tela de juï, que s'imponia la necessitat de la publicacio d'un Compendi de Gramatica Valenciana, per a que els nostres jovens pogueren iniciar-se en l'estudi i coneiximent rudimental d'esta llengua; majorment despres del patriotic acort de l'Ajuntament d'esta capital. ¿Es que no hi havia valencians capaços d'acometre tan gran empresa? Estem convençuts que els hi havia, no un, sino varis escritors, dotats d'aptituts i coneiximents suficients, per a portar a terme complidament este treball, encara que tinga dificultats; ya que es necessiten majors coneiximents llingüistics per a redactar un Compendi, que per a escriure una Gramatica completa.

No obstant, transcorria el temps i ningú es llançava al treball, per a realisar esta obra de tant d'interés i profit per a Valencia. Per fi ixque un valencià, graduat de *Mestre municipal de les escoles nacionals de Valencia*, el qual, disponent de dos condicions molt ventajoses, la de *valent*, per ser jove, i la de *decidit*, per la proteccio dispensada, no tardà en presentar al public la seua *Gramatica Valenciana*.

Pero es una equivocacio llamentable, crure que poden bastar eixes condicions per a realisar la dita empresa; ans al contrari, elles servixen, moltes vegades, per a perjudicar el felix exit de la mateixa. No, no es tracta d'improvisar un sonet ni de produccions, el fi primari dels quals, siga el mercantilisme (cosa que ningú podra tampoc sospitar de l'autor d'este

treball, dic del senyor Ortín). Es tracta precisament del coneiximent de la ciència lingüística, que a soles s'adquirix en la practica de molts anys d'estudi, i propia experiència. Açò com a base fonamental per a que l'edifici que s'intenta alçar no pugua commoure's a l'impuls del primer vendaval i vinga despres a derribar-se en gran detriment de la fama de l'autor.

Es molt aventurat escriure una Gramatica Valenciana, encara que no siga un Compendi, sense posseir les condicions necessaries: primer, de la *llengua romana vulgar*; segon, de l'evolucio de la mateixa fins a donar orige a les *llengües romances*; tercer, dels principis i lleis que intervingueren en la seua evolucio, especialment en lo que afecta al valencià, en els detalls i permenors d'eixa historia evolutiva de tots els segles, des de la seua formacio, fins als nostres dies. Sense eixos coneiximents, el treball carix de solidea, encara que s'escriga per a chiquets d'ensenyança primaria; perque, en este cas, no te mes recolzament que l'imitacio o el plagí, o tambe l'invenccio, impropri tot d'esta classe de treballs.

Per lo tant, qui intente escriure una "Gramatica Valenciana" ya siga esta completa ya tinga el caracter de Compendi de la mateixa, ademes de posseir els coneiximents generals de lingüística i de filologia, deu posseir tambe els especials de la nostra llengua; i per ad açò no contentar-se en la sola llectura dels autors antics, sino que deu personar-se i permaneixer llargues temporades, en totes i en cada una de les distints comarques d'este antic regne, especialment en aquells llocs en que la nostra llengua ha seguit el curs natural de la seua evolucio, sense influencies estranyes. Pretendre escriure una Gramatica Valenciana, tancant-se en un despaig de la mateixa ciutat, de Valencia, es una equivocacio molt gran. Qualsevol que haja seguit el curs d'eixa evolucio, gradual i propia de la llengua valenciana, no te mes remei que confessar ingenuament que el llenguatge de Valencia es el que major adulteracio ha patit i que sense cap dubte ha arribat a constituir el dialecte mes pronunciat de la llengua valenciana.

Per lo vist el senyor Ortín no coneix la llengua valenciana conservada genuïnament en les provincies d'Alacant i de Castello de la Plana, aixina com la parlada en gran part de la de Valencia, i les seus coneiximents a soles s'estenen al llenguatge apichat, usat en casi tota la part, coneguda en els temps antics, per *regio Edetana*; aixina com els que ha pogut adquirir en la llectura d'alguns escriptors valencians de la epoca classica, editats generalment en Barcelona.

Per este motiu, al carir de coneiximents propis de la nostra llengua, i tractar, al mateix temps, de presentar una obra en pretensions de classica no ha tingut mes remei que apelar al plagi i a l'imitacio, ya dels nostres valencians antics, ya dels catalans moderns; i d'aci que els arcaismes i catalanismes de que està plena la seua Gramatica. De quant acabem de dir, lo mateix que d'unes atres coses censurables que anotarém, oferim donar les degudes proves.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(VII)

La Gramatica del Sr. Ortín

Hi ha actualment en Valencia varies agrupacions de jovens que es nomenen *valencianistes*, i que tenen les seues Academies i els seus Centres de Propaganda. Pero en estos Centres i en eixes Academies, ¿hi ha molts jovens que es dediquen a l'estudi i cultiu de la llengua? Pareix que estic escoltant la resposta negativa de tots.

En canvi hi ha molts valencianistes d'edat madura, que sense previsions ni cap d'ostentacio, se dediquen en afany ad est estudi, fent en ell notables progressos. Pareix que no se comprén semblant anomalia.

Pero tinguen en conte els jovens valencianistes, que si no se fonamenten, davant de tot, en l'estudi detes i consciençut de la llengua valenciana, inutils seran els seus esforços per a ser bons lliterats, com es la seua noble i patriotica aspiracio; perque les seues produccions lliteraries no podran vore's lliures de molts i grans defectes en la correccio del llenguage, Servixca'ls d'eixemple lo que acaba de succedir en la publicacio de la Gramatica del senyor Ortín.

Este jove valencianiste es hui una esperança per al renaiximent i cultiu de la nostra llengua, tant pel seu caracter actiu i mamprenedor, com pel seu amor a la lliteratura regional. Ni li falta tampoc aptitut per a conseguir, en el temps, els coneiximents convenients en la llingüística i filologia valencianes. Pero per ad aço, han de transcórrer encara alguns anys

d'interessant estudi. En eixos moments no dubtem que podra escriure, en mes encert, que ara sobre Gramatica valenciana.

Ya indiquem, en el nostre articul anterior, que la Gramatica del senyor Ortín patix de molts i grans defectes. I aço obedix a la seua poca preparacio en esta classe d'estudis, i, sobre tot a la precipitacio en que redactà el seu treball. Qualsevol que estiga mijanament versat en la nostra llengua creura que esta Gramatica no tingue previa censura i passà per sorpresa en la "Editorial Valenciana", perque estant al front d'esta persona tan prestigiosa i de tan indiscutible competencia com el nostre estimat amic Maximilia Thous, no se comprén que hagen aparegut tants defectes en eixe "Compendi".

Esta premura del temps, fon, sense cap de dubte, la que obligà al senyor Ortín a copiar textualment moltes regles, definicions i eixemples que apareixen en la seua Gramatica, com a cosa propia. No obstant, en eixe cas, degue haver indicat la procedencia de quant anava copiant; perque no creem poguera considerar-se suficientment autorisat, en la sola advertencia que fa en el prolec, manifestant que, per a la redaccio de la seua Gramatica havia tingut a la vista quants treballs s'havien publicat fins ad aquell moment, i molt singularment la Gramatica que escrivim per encarrec del Centre de Cultura Valenciana, a expenses de la qual se publicà en 1915.

I per a que els nostres lectors es convencen dels plagis a que aludim, copiarém alguns fragments de la nostra Gramatica i els cotejarem en els corresponents del senyor Ortín.

Principalment: El senyor Ortín copia textualment, sense modificar una sola paraula, com succedix en els casos següents:

Diu el P. Fullana:

Per a separar: Primer. Els diferents subjectes i atributs d'una mateixa proposició, sempre que que no vagen units per mig d'alguna conjunció copulativa:

Pares, fills i géndres ixqueren á vorem. (Pág. 53).

Diu el senyor Ortín:

Primer. Per a separar els diferents subjectes i atributs d'una mateixa proposició, sempre que no vagen units per mig d'alguna conjunció copulativa:

Pares, fills i gendres ixqueren á vorem. (Pág. 22).

Al començament de les cartes, després de les expressions: Amadíssim fill, Caríssim germá, Molt senyor meu, etcétera. (Pág. 55).

Advérb es la paraula que s'unix al vérb, á l'adjectiu i á un altre advérb per á modificar la seua significació. (Pág. 102).

Conjunció es la paraula que expressa la relació que hi ha entre dos oracions. (Pág. 171).

Al començament de les cartes, després de les expressions: Amadíssim fill, Caríssim germá, Molt senyor meu, etcétera. (Pág. 23).

Advérb es la paraula que s'unix al vérb, á l'adjectiu i á un altre advérb per á modificar la seua significació. (Pág. 37).

Conjunció es la paraula que expressa la relació que hi ha entre dos oracions. (Pág. 30).

Unes atres vegades canvia a soles una paraula, substituint-la per una atra, o desfigura l'original en a soles afegir o suprimir alguna paraula, com pot vore's en els casos següents:

Diu el P. Fullana:

Paréntesis. Servix este signe per á intercalar en lo discurs chiquetes notes i encara frases explicatives d'alguna extensió; mes de tal manera independents que molt be podien suprimir-se sense mudarse lo sentit:

Ribera naixqué en Xátiva (1588) i morí en Nápols (1656). (Pág. 56).

Adjectiu possessiu es el que va davant del substantiu, indicant la possessió, ó la pertenenca. (Pág. 76).

En les ennumeracions: l'any te quatre estacions: primavera, estiu, otony é hivérn. (Pág. 55).

Diu el senyor Ortín:

El paréntesis s'usa per á intercalar, en lo discurs... frases explicatives ...mes de tal manera independent molt be podien suprimir-se sense mudar lo sentit:

El pintor Ribera naixqué en Xátiva (1588) i morí en Nápols (1656). (Pág. 23).

Adjectiu possessiu es el que va davant del substantiu indicant... possessió ó... pertenenca. (Pág. 28).

En les ennumeracions: l'any te quatre estacions: primavera, estiu otony ó tardor i hivérn. (Pág. 23).

En general, es posará punt i coma sempre que entre'ls membres d'una cláusula, s'haja de fer una pausa major que la simple respiració del que llig. (Pág. 55).

En general, es posará punt i coma sempre que... s'haja de fer una pausa major que la simple respiració del que llig. (Pág. 23).

I en moltes ocasions no fa mes que canviar l'ortografia o la colocacio de les paraules: Veja'm les següents frases:

Diu el P. Fullana:

Primer. En els articles él, la: l'arbre, l'impéri... porta'l chic, toca'l violí.

Segón. En les frases pronominals complementaris, cuan precedixen á vérbs...: M'oferixc de tot cór... (Pág. 57).

Son pronoms indefinits els que senyalen les persones ó cóses d'una manera vaga ó indeterminá. (Pág. 93).

L'indicatiu s'usa per á afirmar simplement que una cosa es fa, s'ha fet ó es farà, ó que no es fa, ni s'ha fet, ni es farà.

Diu el senyor Ortín:

Primer. En els articles él, la: l'arbre, l'impéri,...porta'l chic, toca'l violí.

Segón. En les formes pronominals complementaris, quan precedixen á vérbs: M'oferixc de tot cór. (Pág. 24).

Pronom indefinit es el que senyala d'una manera vaga i infefinida les persones ó coses (Pág. 31).

L'indicatiu s'usa per á afirmar que una cosa s'ha fet, se fa, ó que no s'ha fet, ni se fa, ni se farà. (Pág. 33).

N'hi ha prou ya en lo que portem cotejat, perque, si per a mostra n'hi hi ha prou en un boto... ¿Es que el senyor Ortín necessitava recórrer al plagi per a redactar la seua Gramatica? Creem que de cap manera. Ha segut senzillament falta de temps i sobra de precipitacio, per l'afany de que el seu treball ixquera quant ans possible. S'ha d'alabar, puix, la seua bona voluntat.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(VIII)

La Gramatica del Sr. Ortín

Quan llegirem que el senyor Ortín prometia, en el prolec de seu treball, donar mes importancia a la llengua lliteraria que a la vulgar i que en aço, i a soles en aço, deixava de seguir la *Gramatica Valenciana*, publicada pel Centre de Cultura, creïem que anavem a tindre un compendi de Gramatica classica i de verdadera depuracio del llenguage valencià. Pero al llegir este treball varem vore, en gran desilusio, la broma que nos havia fet el senyor Ortín, ya que a part dels plagis de que parlavem, en l'articul anterior, i dels arcaïsmes, catalanïsmes i neologïsmes de que està plena la seua Gramatica, com vorem mes avant, poguerem observar que, oblidant-se, en molta freqüencia, de les seues promeses, no a soles passa de lo *classic* a lo *vulgar*, sino que baixa fins al *dialectalisme*; amen dels conceptes, obscurs i fins equivocats, que deixa consignats en la seua Gramatica. D'estos precisament nos anem a ocupar en primer terme, per a procedir en major orde i claritat, en l'exposicio d'este treball.

Afirma en absolut el senyor Ortín que *el vulgo, ha de seguir al gramatic, i no el gramatic al vulgo*. Este concepte necessita explicacio, perque, segons com s'entenga, podra ser admes com a cert, o deura rebujar-se com a fals.

Davant tot aço no devem oblidar les dos *tendencias fonetiques*, que es desenrollen invariablement en tot llenguage. Les *tendencias fonetiques*,

nomenades *naturals* que son les que segueixen l'evolució gradual, constant i propia de cada llengua, per estar subjectes, en tot, als principis i lleis d'eixa evolució; i les *tendències fonètiques exagerades* que no son mes que l'abus, especialment, de les *lleis de contractació* i *eliminació de sons*, subjectes al *principi d'economia de força* de les *lleis de compensació*, de *reforç* i de *debilitació*, subjectes, a la vegada al *principi de transició de sons*; i de les *lleis* d'eufonia, d'*assimilació* i d'*atracció*, pertanyents a un altre principi nomenat d'harmonia *dels sons*. Unes i altres *tendències* apareixen i tenen el seu complet desenvolupament en el llenguatge parlat pel poble, en general.

Si el senyor Ortín enten per *vulgo* la gent del *poble* que segueix, inconscientment, *tendències fonètiques exagerades*, de que hem parlat, es cert que el gramàtic no deu seguir ad eixe *vulgo*, ja que les dites *tendències* s'aparten dels principis i lleis naturals d'evolució de la llengua; però si el senyor Ortín se referix, en general, al poble, en el llenguatge parlat del qual s'efectua l'evolució de la llengua subjecta als dits principis i lleis naturals, la seua afirmació es gratuïta i falsa, ja que la missió del gramàtic no es una altra que reduir a regles el *llenguatge* del poble, mentre este no es part dels dits principis i lleis naturals d'evolució; i i en eixos moments el gramàtic deu de seguir al poble, i no este als caprijos i antoixos del gramàtic.

En l'exposició de la seua Gramàtica, el senyor Ortín s'aparta freqüentment d'eixa evolució natural, espontànea, gradual i constant de la llengua valenciana, i d'ací naixen els molts i grans defectes, que procurarém anotar donant les raons convincentes per a que els nostres entusiastes valencianistes no caiguen incautament en ells.

Una altra de les seues equivocacions es referix al concepte que forma del *dialecte*. Nos diu que "el dialecto es el lenguaje derivado de otro principal, i que por eso sigue las leyes del mismo i sólo se diferencia en parte de su vocabulario".

El senyor Ortín no te en conte que, si be es veritat que les lleis fonètiques actuen constantment en l'evolució del llenguatge, la seua acció no es sempre uniforme, i que els dialectes reconeixen per origen a les diferents maneres d'obrar les lleis fonètiques en la dita evolució, degut a certes *influències*, de les quals, unes son *internes*, perquè procedixen de la naturalesa mateixa dels sentiments de l'home; unes altres, *externes* per

derivar-se de varies circumstancies socials i etimologiques, i unes atres *etnografiques*, procedents de diverses causes, totalment complexes.

Per lo tant, el dialecte no seguix ni pot seguir, en tot, les lleis del llenguatge principal, com equivocadament creu el senyor Ortín, porque aço equivaldria a obrar uniformement les dites lleis; lo que impediria l'existencia de les distintes tendencies fonetiques, primer, i les diferencies dialectals, despres, i, per lo mateix, la presencia dels mateixos dialectes.

Tambe s'equivoca a l'afirmar que "el dialecto sólo se diferencia del lenguaje principal en parte del vocabulario". Per lo vist, el senyor Ortín ignora que, ademes de les *diferencies dialectals lexicografiques*, o siga, de *vocabulari*, hi ha unes atres moltes que acusen l'existencia dels dialectes. Estos apareixen davant de tot, en la fonetica; de tal modo, que moltes vegades hi ha diferencies dialectals en la pronunciacio de no poques paraules, que, lexicograficament, o siga, en el vocabulari, no se diferencien absolutament en res; aço es, apareixen freqüents diferencies dialectals fonetiques, sense que estes tinguen la seua representacio grafica en el vocabulari.

Ademes; ¿qui ignora l'influencia i actuacio dels dialectes, no a soles en la morfologia de les paraules sino també en la mateixa sintaxis? Per això no compremem còm el senyor Ortín s'atreuix a formular esta segona afirmacio, respecte al concepte de dialecte.

I per a posar fi a este articulet, sera convenient que digam alguna cosa de la definicio que nos dona de la Gramatica.

Diu, puix, el senyor Ortín que "Gramática es el arte de hablar i escribir correctamente un idioma". Esta es precisament la definicio donada pels gramatics antics, inclus de la Real Academia de la Lengua Castellana, que ha anat reproduint-se a través dels segles en les seues numeroses edicions, i que esperem ha de rectificar en les seues proximes reformes.

La Gramatica, segons ensenyen els autors moderns, com a conseqüencia dels avanços en la llingüística i en la filologia, no es simplement *un art*, sino una verdadera *ciencia*, ya que no se basa a soles en *regles*, sino en els *principis i lleis* que rigen la vida evolutiva del llenguatge. Per lo tant, eixa definicio es incompleta i indigna de figurar en una Gramatica moderna.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(IX)

La Gramatica del Sr. Ortín

El senyor Ortín promet, en el prolec de la seua Gramatica, donar mes importancia a la llengua lliteraria que a la vulgar, perque soste la teoria de que el *vulgo* deu seguir al gramatic i no este al *vulgo*. Ya diguerem en quin sentit podria admetre's esta teoria i quan resulta totalment falsa. L'intencio del senyor Ortín, lo mateix que la seua voluntat, en principi, son molt laudables, perque tendixen a la depuracio del llenguage valencià, i, baix este aspecte, la seua labor nos es molt simpatica. Llastima no fora conseqüent en este proposit i tinguera criteri fix en les seues theories; perque, en este cas, podrien dispensar-se els extraviaments en l'exposicio del seu treball. Pero desgraciadament no se veu cap orientacio en ell, per falta de solidea en els seus estudis llingüistics, i esta es la causa de les seues contradiccions, inconseqüencies i confusions, qualitats totes que no fan recomanable la seua obra.

D'aci el nom, poc apropiat, que dona a la primera part de la Gramatica, confonent la fonetica en la *ortofonia*.

“«Fonética» es el estudio general i detallado de cuantos sonidos posee una lengua, y «ortofonía» (de ortos-recto y fone-sonido) es el estudio de los sonidos que deben emplearse para pronunciar correctamente las palabras de una lengua”.

El senyor Ortín diu que “fonética es la parte de la Gramática que enseña la verdadera y correcta pronunciación de las palabras”. Clarament es veu, puix, que confon l'*ortofonia* en la *fonetica*; ya que, no a esta, sino a

aquella, conve la definicio donada per ell a la primera part de la Gramatica. Ademes el seu proposit no es tractar de la fonetica valenciana, ya que esta s'ocupa de tots els sons de la llengua, ya siguen classicos o lliteraris, ya dels nomenats vulgars, ya tambe dels dialectals; i el nostre autor a soles vol ocupar-se de la verdadera pronunciacio de les paraules, aço es, de la *ortofonia* i no de la fonetica; a soles que, sense donar-se conte, confon una cosa en una atra.

Si l'error lliterari del senyor Ortín consistira solament en l'equivocacio dels conceptes, propis de la fonetica i de l'ortofonia, menys mal, encara que semblant confusio es cosa molt impropia d'un gramatic modern; pero, lo pijor es que facilmente s'oblida de *ensenyar-nos la verdadera pronunciacio valenciana* i en freqüencia, la substituïx facilmente per la *vulgar*, i fins la que constituïx el dialecte mes marcat de la llengua valenciana.

Poc, molt poc, es lo que nos diu al voltant de la pronunciacio valenciana; i no perque se tracte d'un compendi, ya que sense eixir dels seus llimits, be poguera tractar-se de lo mes essencial; pero lo poc que nos diu de cada materia, servix mes de confusio que d'una atra cosa, amen dels errors que deixa, consignats. A soles anotarém alguns d'ells, en comprovacio de les nostres afirmacions.

Parlant de la *g*, diu el senyor Ortín que “delante de *e*, *i* tiene un sonido más *suave* y *dulce* que la, *ch* castellana”. Esta regla, ademes de ser vulgar, ¿dona alguna llum per a la verdadera pronunciacio de la *g*, davant de *e*, *i*? Si per ad alguna cosa servix esta regla, sera sense cap de dubte, per a castellanisar eixe so caracteristic de la llengua valenciana.

El so de la *ch* castellana i el que te la *g* valenciana, davant de *e*, *i*, encara que els dos pertanyen al grup de les palatals, son totalment distintes: el primer es *explosiu*, i el segon *fricatiu*.

La diferencia d'un i un atre no consistix en que, el de la *g*, davant de *e*, *i*, siga mes *suau* i *dolça* que el de la *ch* castellana; ni son *tampoc* apropiats estos adjectius per a calificar els sons.

I nos dona una prova mes de la confusio espantosa que fa d'estos dos sons, quan diu a continuacio: “Al final de palabra, después de *i* muda, la *g* tiene el sonido del caso anterior”, i posa per eixemple, entre uns atres: *vaig*, *veig*, *mig*, *roig*, *estuig*; primera equivocacio, que resulta una contradiccio manifesta diu que *despres de “i” muda*, i posa per un dels seus

eixemples la paraula *mig*, com podria posar uns atres molts (*desig*, *afig*, *rig*, etc.) en que la *i* que precedix a la *g* se pronuncia clarament. En segon lloc, aixina com la *g*, davant de la *e*, *i* te el so *prepalatal fricatiu sonor*, la mateixa *g* final, precedida de *i*, ya siga esta muda, ya sonora, te el so *prepalatal explosiu sort*, i aço per la seua naturalea; el primer so s'obte pel funcionament de la *glotis*; el segon carix d'este funcionament. Eixe so *explosiu* que te la *g* final passa a ser *fricatiu* quan en les formes derivades es troba en *posicio intervocalica*. En *vaig*, *veig mig*, *roig*, la *g* te so *explosiu*, com hem *dit*, mentres que en *vages*, *vegen*, *miges* i *roges*, te, per la seua naturalea, el so *fricatiu* i *sonor*.

Pero encara posa mes de manifest el seu error al tractar de la *j*. Diu a este proposit: "S'escribe *j* con sonido de *ch* castellana, delante de *a*, *o*, *u*". I, en comprovacio de la seua regla, posa per eixemples: *jardi*, *roja*, *pujar*, etc. Eixa es, precisament, una de les manifestacions fonetiques mes notables del dialecte usat en la ciutat de Valencia i demes pobles que parlen el llenguage apichat; corrupcio introduida per l'influencia castellana.

La *j* mai tingue en la nostra llengua el so *explosiu* o siga, el de *ch* castellana, sino el propi i caracteristic de les *llengües romaniques*, que es el *fricatiu*; so conservat actualment en les dos provincies extremes d'este regne, com en gran part de la mateixa provincia de Valencia.

De modo que el so *explosiu* aplicat a la *j* valenciana, es una mera forma dialectal introduida per influencia estranya. Per això diem que el senyor Ortín s'oblida del seu proposit, i que no a soles passa de lo classic a lo vulgar, sino que descendix fins a les formes dialectals de la nostra llengua.

No nos hem d'ocupar d'uns atres errors de pronunciacio valenciana, com sería el de nomenar *so de "s" chiulant al so prepalatal fricatiu sort* que en la nostra llengua se representa per mig de la *x* (*xarop*, *quixal*, *baixar*), porque sería donar a este treball proporcions impropies de la seua indole.

Prou n'hi ha puix en lo dit per a provar que la Gramatica del senyor Ortín està plena d'impropietats, de confusions, d'errors i contradiccions, que deuria corregir per a profit dels llectors i conservacio del seu bon nom; cosa que podria ser molt facil per al senyor Ortín donada la seua capacitat i l'amor que manifesta te pel cultiu i exaltacio de la nostra amada llengua.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(X)

La Gramatica del Sr. Ortín

La fixacio de l'ortografia valenciana requerix un estudi molt serio i detingut per a que puga recolzar-se en els verdaders principis de la filologia i la llingüística i no carixca de solits fonaments. Qualsevol treball improvisat, sobre esta materia, encara que siga a manera d'ensaig, ha de donar necessàriament per resultat practic un llamentable detriment del cultiu i progrés de la llengua valenciana.

No es prou la llectura dels nostres escriptors antics, per classics que estos siguen, per a que u puga considerar-se en condicions de fixar l'ortografia actual; es una equivocacio manifesta tractar d'imitar als catalans, els nostres germans, adoptant, *a priori*, les *grafies* usades per ells; i es una aberracio incalificable adaptar l'ortografia a la fonetica dialectal de la mateixa llengua, encara que esta fonetica siga l'usada generalment en la capital d'este actic regne.

Negar l'evolucio gradual, pero progressiva i constant, de tota llengua parlada, es igual que ignorar els coneiximents mes rudimentals de la llingüística i de la filologia. Per lo mateix, no es prou coneixer la lliteratura dels nostres classics antics, per a poder escriure sobre l'ortografia que actualment deu d'usar-se. Cal estudiar fonamentalment la vida evolutiva de la llengua, a través dels segles, fins als nostres dies, i coneixer degudament els principis i lleis que han regit eixa evolucio. Mentres no es conseguixca aço, i en canvi vaja facilitant-se l'eixida dels treballs dels nostres autors

improvisats, continuarà l'anarquia ortografica entre nosatres, complaent en aço a gents estranyes que ho desigen.

Com la nostra llengua es parlà sempre i sense cap interrupcio, la seua evolucio ha seguit tambe el curs natural i propi d'esta llengua, sobre tot, en aquelles parts a on no ha segut influenciada per elements estranys, per lo tant, en estes parts, lliures de tot contagi, la fonetica es propia i genuïna, constituint la verdadera *ortofonia* d'esta llengua. Esta ortofonia, usada en mes de dos terceres parts d'este regne, nos proporciona la base per a la fixacio de la nostra ortografia, si volem que siga natural i llogica.

La fonetica, fidel trasunt de la llengua parlada, quan evoluciona racionalment, va traçant una llinia, mai interrompuda, aço es, seguix constantment els principis i les lleis de l'evolucio llingüística. Per a que l'ortografia siga tambe racional, representant, en la major fidelitat, a la llengua escrita, deu traçar aixina mateixa una atra llinia paralela a la traçada per la fonetica; o lo que es lo mateix: l'ortografia deu seguir el mateix curs que la fonetica, acomodant-se a ella, sempre que esta siga racional i llogica, aço es, sempre que la fonetica seguixca els principis i lleis que intervenen en l'evolucio de la llengua.

Com eixos principis i eixes lleis d'evolucio fonetica no han actuat de la mateixa manera en Valencia que en Catalunya, han donat per resultat la diferencia fonetica que s'observa en cada una d'estes dos regions. D'ahi l'impossibilitat d'unificar les dos ortografies: valenciana i catalana. Tractar, puix, d'acomodar la nostra ortografia a la catalana, ademes de ser cosa antipatriotica, es empresa irracional i antillogica.

Eixos mateixos principis i lleis d'evolucio fonetica, si be es veritat que obren *generalment*, en certa uniformitat, dins del domini llingüístic del valencià, obren tambe *particularment*, de diferent manera, en alguns punts del mateix domini llingüístic, lo que dona orige als distints dialectes de la llengua. Sempre que, per a la fixacio de l'ortografia, es prenga com a punt de partida eixes diferencies dialectals, l'ortografia sera tambe irracional, perque es sacrifica el curs general de la dita evolucio pel particular que, moltes vegades no es natural, sino que obedix a les *tendencias fonetiques* exagerades del *vulgo*.

88 El senyor Ortín, a causa de la seua total desorientacio en esta classe d'estudis, cau, sense donar-se conte en els greus defectes següents: Primer,

en molts *arcaïsmes inoportuns*, fixant-se només en l'ortografia dels nostres clàssics, sense parar-se en l'evolució constant de la llengua. Segon, en els *catalanismes*, ignorant per lo vist, la diferent actuació dels principis i lleis fonètiques en el Principat de Catalunya i en la Regió Valenciana. I tercer, en no pocs *dialectalismes*, desconeixent també les diferències dialectals que existixen en la nostra llengua.

Alguns dels *arcaïsmes inoportuns*, usats pel senyor Ortín, són al mateix temps, veritables *catalanismes*, i no deguen servir-se d'ells, ni baix el pretext de restauració, ni per esperit d'imitació. En un i en altre cas, és censurable la seua conducta, com anem a demostrar-ho.

Són *arcaïsmes inoportuns* i veritables *catalanismes*, al propi temps, la conservació dels grups consonàntics *mt*, *mp* i la doble *ll*.

En les paraules del romà vulgar, de les quals la síl·laba postònica era *mi*, seguida de *t* (mit), al passar, per evolució, a la llengua valenciana, lo mateix que a la castellana, per la llei d'*eliminació*, subjecta al principi de *economia de forces*, cau la *i* postònica, i immediatament apareix la conversió de la *m* en *n* i de la *t* en *d*. Estos dos canvis són molt naturals en la nostra llengua, provocats sense cap dubte, per la desaparició de la dita *i* postònica. Com a compensació a esta perduda, la llei fonètica, nomenada de *reforç de so*, subjecta al principi de *transició de sons* canvià el so bilabial-nasal (*m*), en el seu corresponent linguo-dental-nasal (*n*); i el linguo-dental explosiu sort (*t*), en el seu corresponent linguo-dental explosiu sonor *d*. Veja'm els exemples següents:

Romà	Valencià
<i>semita(m)</i>	<i>senda</i>
<i>limite(m)</i>	<i>llinde</i>
<i>comite(m)</i>	<i>conde</i>

Esta és l'evolució natural de les dites paraules en la nostra llengua, atenent als principis i lleis susdites. Que els nostres escriptors antics escrigueren *comite*, no cap dubte; encara que per una altra banda, es veu clarament que ja en aquells moments s'havia efectuat esta evolució, o transformació, ja que en gran freqüència llegim també en els seus escrits la forma *conde*,

o invariablement *senda*. I el fet de conservar els escritors actics les consonants *mt*, en lloc de *nd*, s'explica per l'influencia grandissima que eixercia sobre ells la llengua llatina i el seu afany de conservar, tots els seus elements primordials. Est afany per les etimologies els portà fins a l'exageracio, de tal manera, que l'evolucio i el desenroll morfológic de la llengua patí per tot aço un retroces tan notable, que es deixà sentir en els segles posteriors.

Hem dit que la conservacio de les consonants *mt*, en lloc de *nd*, en les paraules indicades i unes atres analogues, constitueixen un verdader *catalanisme*. Els catalans han conservat les consonants *mt* en estes paraules, perque les lleis fonetiques no han actuat de la mateixa manera en la llengua catalana que en la valenciana. Entre els catalans, foneticament, s'han conservat la *m* i la *t*, en els casos citats. Res te, puix, de particular que tambe graficament les conserven. En ells es un fet natural; en nosatres carix de fonament.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(XI)

La Gramatica del Sr. Ortín

Baix quatre aspectes distints poden considerar-se els arcaïsmes, aço es, com *fonetics, grafics, morfològics i sintàctics*. Uns i altres reben el nom d'*arcaïsmes oportuns*, si la seua restauració es convenient i està conforme, per una altra part, en l'indole de la llengua; i de *arcaïsmes inoportuns*, quan no fan la menor falta i la seua introducció s'opon a la vida orgànica evolutiva de la llengua. La depuració del llenguatge no consistix precisament en tornar a la vida llingüística els sons, grafies, paraules i frases que han degut desaparèixer per secreció o eliminació en virtut de les lleis constants de l'evolució pròpia de la llengua, sino en procurar la conservació de tots els seus elements integrals baix els quatre aspectes dits, acomodant-los als principis i lleis que rigen eixa vida orgànica, redimint-la dels *arcaïsmes inoportuns* i impedit l'entrada a certs elements estranys de qualsevol classe que siguen sempre i quan estos resulten innecessaris per a que la llengua pugua omplir complidament la seua missió entre els individus que d'ella deuen servir-se.

Ya diguerem en el nostre article anterior, que la mateixa rai, o millor dit, sense rai hi ha per a escriure *semta i llimte* que *comte* en lloc de *senda, llinde i conde*, ya que les tres paraules deuen evolucionar d'identica manera segons nos ensenyen els estudis de Filologia i que la forma *comte*, arcaica per a nosaltres, es forma usual en Catalunya i per lo mateix constituix en la nostra llengua un verdader catalanisme que tot valencià deu rebujar.

Ara direm també que per analogues raons, devem considerar com arcaïques i com uns atres tants catalanisms les formes *compte i prompte* usades pel senyor Ortín, en el seu *Compendi de Gramatica Valenciana*. L'equivocació del senyor Ortín naix de considerar com momificades les formes usades pels nostres escriptors antics, i d'ignorar, ademés que l'evolució del llenguatge català es diferent, en molts punts del llenguatge valencià.

D'admetre's la forma *compte i promte*, per precisió hauriem d'acceptar també unes atres moltes similars ad estes com les següents:

<i>comptar</i> ,	en lloc de	<i>contar</i>	<i>presumpció</i>	en lloc de	<i>presunció</i>
<i>apromptar</i>	»	<i>aprontar</i>	<i>exempt</i>	»	<i>exent</i>
<i>assumpte</i>	»	<i>assunte</i>	<i>excepció</i>	»	<i>exenció</i>
<i>assumpció</i>	»	<i>assunció</i>	<i>redempció</i>	»	<i>redenció</i>
<i>consumpció</i>	»	<i>consunció</i>	<i>redemptor</i>	»	<i>redentor</i>

¿Per quins motius hem de conservar les consonants *mp* en estos casos? No poden alegar-se més raons que estes dos: primera per ser etimològiques les dos consonants; i eixa es la rao d'haver-les conservades els antics, a més de pronunciar-se aixina en els temps primitius de la formació de la llengua; i segona, perquè aixina s'usa en la major part de Catalunya. La primera rao carix de fonament; perquè no es poden conservar tots els elements primordials de les paraules, només pel motiu de ser etimològiques, rebujant caprichosament les lleis d'evolució que existixen en la llengua, parlada i que són tan naturals com la mateixa llengua. La segona rao es tan baladí, que no mereix ser mencionada.

No hi ha cap valencià que pronuncie la *p* en estos casos, i ella deu desaparèixer, per la llei d'eliminació de sons inútils, subjecta al principi de *Economia*: la *m*, a causa de la desaparició forçosa de la *p* se canvia en *n* per l'influència de la *t* següent, o siga, en virtut de la llei fonètica, nomenada de *atracció*, subjecta, al mateix temps, al principi de transició de sons. De modo que estos canvis són naturals i no caprichosos, ni molt menys, efectuats per influència d'una altra llengua. Per lo tant, les formes *compte i prompte* i les demés *mp* similars, són arcaïsmes inoportuns i veraders catalanisms que no deuen tolerar-se.

Passem a l'ús de la doble *ll*. També esta grafia es un arcaisme i catalanisme al mateix temps. Examinem les raons que poden alegar-se per a tractar de justificar el seu us. Primer, la rao etimologica; segon, l'ús dels escritors antics, no precisament en la forma ridicula de la seua separacio, per mig del guio, sino juntes les dos *ll*; i tercera, a la seua implantacio per un grup de catalans moderns, encara que de reconeguda competencia, que les usen en eixa forma.

La desaparicio d'una de les consonants dobles, i millor dit, repetides quan una ha quedat sense valor fonetic, no es contraria a l'etimologia. I per la llei d'eliminacio, subjecta, com hem dit, al principi d'Economia, deuen desapareixer totes aquelles lletres que no realisen cap de paper en la paraula, al mateix temps, no se modifica essencialment l'etimologia. Es un fet que pot comprovar tot valencià que de les dos *ll* que tracta de conservar el senyor Ortín en tots els eixemples citats, solament pronunciem una, en tot el regne de Valencia, ¿per a que, puix, conservar les dos *ll*? ¿Es que se vol imitar als antics? En eixe cas, ¿per que no ser conseqüents i conservar totes les consonants dobles, com ho feen els antics, conduïts pel seu amor extremat a les etimologies? Els antics, ya fora perque no carien d'algun valor fonetic les dos consonants ya fora per conservar intacta l'etimologia, escrivien:

<i>abbat</i>	en lloc de	<i>abat</i>
<i>accusar</i>	»	<i>acusar</i>
<i>offici</i>	»	<i>ofici</i>
<i>agregar</i>	»	<i>agregar</i>
<i>opposició</i>	»	<i>oposició</i>
<i>atenció</i>	»	<i>atenció</i>

No queda mes rao que la d'imitar, en aço, a un grup de catalans que continuen usant les dos *ll*. Pero esta rao no deu convencer als valencians; perque si be es veritat que, en alguns casos, pronunciem els catalans les dos *ll*, com este es un de tants punts, en que la fonetica catalana s'aparta de la valenciana, poc deu interessar-nos la conservacio d'eixa doble grafia. Ans al contrari: devem considerar-la com un catalanisme que no podem ni devem admetre, per ser contrari a l'indole de la nostra llengua.

Hi ha, no obstant, en la nostra llengua, un chicotet numero de paraules, en les que la major part dels valencians pronunciem les dos *ll*, en un so linguodental. Pero d'aço, que es tan propi de la nostra llengua, no fa gens de cas el senyor Ortín. Les paraules a que nos referim son entre unes atres: *Bulla*, *Balle*, *gualla*, *almella*, *molle*, etc. que pronunciem separadament: *Bul-la*, *bal-le*, etc. Antigament la primera *l* era una *t* segurament perque aixina se pronunciava: *But-la*, *Bat-le*.

L'us de la *j* en el pronom de primera persona (*jo*), en lloc de la *y* grega (*yo*), no podem dir que siga arcaisme, sino un atre dels molts catalanismes, introduïts pel senyor Ortín en la seua gramatica.

La paraula originaria d'esta forma pronominal fon, com tot el mon sap *ego* usat, lo mateix en l'antic roma vulgar que en la llengua llatina. Eixa mateixa forma passà per evolucion, a *eo* en el dit roma vulgar, i d'ella s'originaren les distintes formes, en cada una de les llengües romaniques. La primera nova forma que adoptaren generalment estes llengües fon *eu*, que encara conserven el portugues i el roma; el provençal la modificà en *ieu* que tambe conserva; l'italia en *io*; el castella i valencià en *yo*; el frances *io*, *jo* i finalment en *je*, i el catala canvià el *eu* en *jo*, sense dubte per influencia francesa. Esta es l'evolucio del pronom *ego* en les distintes llengües romaniques.

Es veritat que a vegades trobem la forma *jo* en alguns llibres antics, pero son casos molt estranys i, sobre tot en llibres impresos en Catalunya; lo que no deu estranyar-nos, ya que ben clar es veu l'afany de catalanisar als autors valencians en totes les seues edicions fetes en Catalunya. Ni devem tambe oblidar que des del renaiximent les nostres lletres a mitan del segle passat ha segut usada la forma *jo* en lloc de *yo*, per alguns escriptors pertanyents a l'escola valenciana catalanisada, pero la consignacio d'este catalanisme li dona mes caracter que poguera donar-li l'us dels poetes sobre tot, en els començaments del nostre actual renaiximent en que la desorientacio tenia mes rao de ser que ara.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(XII)

La Gramatica del Sr. Ortín

Que residixquen en Catalunya *valencians catalanisats*, se comprén i fins se'ls pot dispensar; pero que els hi haja, en la mateixa ciutat de Valencia, pareix estrany, i es tambe incompreensible i si estos son *catalanisats i catalanisants*, al mateix temps, es cosa que ni se pot ni se deu de tolerar.

No deixem de comprendre no obstant que molts dels valencians catalanisats ho son de bona fe; i es llastima que, sent, per un atre costat, valencianistes de veritat, hagen segut arrossegats per estes corrents estranyes de catalanismes, en lo que afecta a la llengua valenciana. Encara que estem convençuts de que el senyor Ortín ha obrat de bona fe; i si en el seu treball resulta catalanisant, no deu atribuir-se a mala voluntat, sino a falta de preparacio per a realisar complidament el treball encomanat; pot que com diguerem en una atra ocasio, se necessita major coneiximent d'una llengua per a redactar el Compendi gramatical, que per a escriure la Gramatica completa; i d'este coneiximent necessari de la nostra llengua caria el senyor Ortín, com clarament ho ha demostrat.

Si el senyor Ortín no es trobava en condicions per a eixir airos en l'empresa encomanada pel nostre amic, el senyor Thous, ¿per que no cedi galantment la ploma a un atre de tants mestres titulats o amants de la nostra llengua que, pels seus estudis i anys d'experiencia, haguera pogut omplir el buit que tots sentim per la falta d'un *Compendi de Gramatica*

Valenciana, acomodada a les escoles d'ensenyança primària? Com se veu, puix ha segut un error de calcul, per no haver meditat be les seues forces, llançant-se inconsideradament a l'empresa, confiada en la seua bona voluntat i en els seus laudables desijos. Mes l'experiencia dels anys, en el continu estudi de la nostra llengua, s'encarregaren de demostrar l'equivocació que ha patit en la reedició de la seua Gramàtica.

Pero continuem el nostre treball, tractant ara de la preposició catalana *amb*. Esta forma, que en Catalunya ha segut objecte de grans discussions es un dels catalanismes mes caracterisats, entre els utilisats pel senyor Ortín.

Evolucionada la paraula *apud*, encara que degue donar-nos la forma *ap*, com de *caput-capu* (m) igual *cap*, tant en Catalunya com en València, fon transcrita per *ab*, i baix esta forma s'usà, en les dites regions, des de la formació de les dos llengües. En Catalunya continuà el seu us sense interrupció; mes en el nostre regne de València fon substituïda mes propiament per la preposició *en*, durant el temps de la decadència. El senyor Ortín haguera contribuït a la depuració de la nostra llengua, en l'introducció, en la seua Gramàtica, de la forma *ab*, que es la pròpia del valencià, i per això es hui un dels arcaïsmes oportuns i dels que devien restablir-se quant abans; pero ha volgut imitar als catalans reformadors i desija que a *todo trance, se imponga la forma catalana amb, tan impropia del valenciano*. Vana i ridícula pretensió, ja que els mateixos valencians que hui alardegen de l'ús d'este catalanisme, no han de tardar en caure en el conte del seu erro, i l'ús de *amb* passarà, com passen les modes en les peces de vestir.

En Catalunya, com hem dit, fon usada constantment la forma *ab*, fins que modernament ha segut transformada en *amb*, en les reformes plantejades per *l'Avens* portada a les Normes de l'Institut, pel filolec català, En Pompeu Fabra, quan se tractà de l'adaptació de l'ortografia valenciana les dites Normes nos digue el mateix senyor Fabra, a propòsit de la forma *amb*: Comprens que no poden vostres admetre la forma, *amb* ja que han perdut el *ab*, que usaven vostres com nosatres; i encara en el cas de restablir esta forma, la fonètica valenciana es contrària a l'admissió de la nasal (m); pero devien vostres restaurar la forma *ab*, encara que siga arcaica ja que no deu ser substituïda per *en*.

Una de les *tendències fonètiques* del català es deguda a la freqüent actuació de la llei de l'esforç: d'ahi la pronunciació de *pobble*, *nobble*, *platja*, etc., en lloc de *poble*, *noble*, *plaja*. Est esforç se deixa sentir també en la preposició *ab*, pronunciant-la en gran part de Catalunya, *amb* davant de vocal i *am* davant de consonant per la llei de dissimilació. Esta pronunciació reforçada del *ab*, ha servit de base per a la seua transformació en *amb*, que també s'escriu *am*.

No obstant, l'ús del *amb* no es general, ni molt menys, en la regió catalana. La "Acadèmia de la Llengua Catalana", lo mateix que gran nombre d'escriptors de mereixuda fama i de competència indiscutible, rebugen la forma moderna *amb*, considerant-la com dialectal, i continuen usant la tradicional *ab*.

I si en Catalunya te una raó de ser la forma moderna *amb*, donada la seua fonètica particular es totalment arbitrària la seua implantació, o introducció, en València, i contrària, per un altre costat, a l'indole de la nostra llengua, com oposta a les lleis d'evolució a la mateixa.

La *b* postònica, precedida de *m*, desapareix generalment en mig de dicció, com succeïx en *palumba-paloma*, *gamba*, *camba-cama*; i desapareix en absolut, quan, evolucionada la paraula, dita *b* devia quedar en fi de dicció. Veja'm els següents exemples:

Romà: <i>columb-(um)</i>	Valencià: <i>colom</i>
Romà: <i>llumb-(um)</i>	Valencià: <i>llom</i>
Romà: <i>plumb-(um)</i>	Valencià: <i>plom</i>

La desaparició de la *b* en estos casos obedix a, la llei d'*eliminació*, dimanada del principi d'*economia*. Per a que pugua conservar-se la *b* en pareguts casos, s'ha d'afegir una vocal eufònica que en valencià es *o* i en català *e*:

Valencià: <i>nombO</i>	Català: <i>nombE</i>
Valencià: <i>nimbO</i>	Català: <i>nimbE</i>
Valencià: <i>yambO</i>	Català: <i>yambE, iambE</i>

En canvi se conserva la *p*, per representar el so explosiu sort, en lloc del sonor, que es propi de la *b*.

Romà: *camp-(um)*

Valencià: *camp*

Romà: *lamp-(adem)*

Valencià: *llamp-rellamp*

Romà: *rump-(it)*

Valencià: *romp*

Segons poden vore els nostres lectors, la preposició *amb*, com a transformació de *ab*, no te cap raó de ser en valencià, i constitueix un *catalanisme* ridícul que els joves valencianistes deuen considerar com una innovació detestable i oposta al verdader cultiu de la llengua. Si el senyor Ortín, en lloc de copiar i voler introduir estes innovacions, tan impropies de la nostra llengua, tractara de restablir els *arcaïsmes oportuns*, com seria l'ús de la preposició *ab*, substituïda impropïament per *en*, per a indicar relació de companyia, etc., aplaudiríem la seua labor, ja que eixa restauració constitueix una verdadera necessitat per a la nostra llengua. D'este modo, evitariem la confusió i falta d'expressió en frases com esta: *Vixc en Valencia en mon pare*, en lloc de: *Vixc en Valencia ab mon pare*.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(XIII)

Catalanismes i arcaïsmes del Sr. Ortín

La censura que nos entrete en estos articuls, no tendix, baix cap de concepte, a menyscabar la fama i reputacio que el senyor Ortín pot tindre com a mestre titulat d'instruccio publica, sino que el seu unic fi va encaminat a posar de manifest els seus errors gramaticals a l'actuar d'autor improvisat de la Gramatica valenciana.

El titul de mestre d'instruccio publica, segons les disposicions vigents de l'ensenyança, no supon coneiximent cabal de la nostra llengua, ni molt menys, la suficiencia i aptitut necessaries per a considerar-se en condicions de poder escriure un *Compendi de Gramatica Valenciana*. Si el senyor Ortín, apart dels estudis oficials del Magisteri, haguera fet uns atres particulars consagrant molts anys al seu coneiximent profund i consciençut, hui podria escriure sense errors sobre Gramatica Valenciana, ya que es trobaria en condicions per ad aço.

Per lo tant no pot tindre rao per a enfadar-se contra nosatres si anotem els seus errors i comprovem els nostres acerts; porque ningu te dret a que se li reconeguen condicions que actualment no te, encara que les puga tindre el dia de dema: i si la pretensio de posseir eixes condicions resulta un greu perjuï de la nostra llengua, tots els valencians estem en perfecte dret de combatre els errors a que li haja induït el desconeiximent de la nostra llengua.

Si hem d'eixir pels furs de la veritat encara que molt a pesar nostre, devem reconeixer i confessar que de tots els mestres dedicats a l'estudi de la nostra amada llengua, en la regio valenciana, no era el senyor Ortín el mes indicat per a portar a cap la redaccio del seu Compendi de Gramatica Valenciana. Acoosat per la premura del temps, i encara que desprovist de materials propis, prengue la ploma, per a forjar alguna cosa que es pareguera a una Gramatica, i despres de copiar, sense cap aprensió moltes de les *definicions textuais* en els *eixemples*, tambe textuais, de la Gramatica de la nostra llengua publicada pel "Centre de Cultura Valenciana", completà el seu treball en una serie no interrompuda de *catalanismes* i de *arcaismes inoportuns*, com ho estem demostrant.

Com a *copiste* se li podria dispensar, al menys, per l'exactitut en que eixecutà la seua labor; pero com a *catalanisant* i sembrador de *arcaismes inoportuns*, no podem ni devem transigir, perque seria contribuir sabent-ho, a la destruccio de nostra llengua.

El dia en que el senyor Ortín, fets els deguts estudis, desterre, en absolut, els *catalanismes* que nos deprimixen, i els *arcaismes inoportuns* que impedixen l'evolucio natural i constant de la nostra *llengua* i redacte una Gramatica Valenciana, siga quina siga la seua extensio, pero basada en els principis científics i lleis propies d'esta llengua, nosatres serem els primers en adaptar-la i protegir-la. No creem que el nostre amic, el senyor Thous, rebuge esta proposicio que devia ser admesa per tots els valencianistes de veritat.

Pero mentres aço no es faça, nos considerem en el deure ineludible de combatre eixe sistema, destructor de la nostra llengua, no a soles en els treballs Gramaticals, sino tambe en els demes escrits lliteraris.

Nos consta positivament que alguns valencianistes, poetes, sobre tot, inspirats en models catalans, no precisament en el fondo, sino en la forma ortografica, creuen que els seus treballs van a desmereixer, usant l'ortografia genuïnament valenciana. Es una equivocacio llamentable. El disfraç, per elegant que siga mai podra donar tant de relleu a la persona que l'usa, com els seus propis vestits.

Proseguint en l'anàlisi dels catalanismes del senyor Ortín, parlarém ara de l'us abusiú de la *t*, especialment en els verps freqüentatius, acabats en *itzar*, com *autoritzar*, *estilitzar*, *realitzar*, i en els seus derivats, com

autoritzat, estilització, realitzable, escritura introduïda modernament en Barcelona.

El neologisme català, format per la doble *grafia o digraf tz*, en els casos indicats, reconeix per origen: primer, un *helenisme*, introduït en la baixa llatinitat, després en el romà vulgar, i d'este a les llengües romaniques; i segon, a un efecte de la llei del reforç, propagat en alguns punts de Catalunya, i convertit modernament en grafia, primer, per alguns escriptors d'Avens, i després pel "Institut d'Estudis Catalans".

El signe gràfic, nomenat en grec *seta o dseta*, equivalent en fonètica a *ds*, o siga al nostre so linguodental fricatiu sonor, representat per la *s* intervocalica (casa, camisa, cosa, blusa), i reforçat per un altre so linguodental explosiu sonor *d*, passà a la baixa llatinitat, o llatí eclesiàstic, signe novament representat per un altre signe grec que fon la *z*. Veja'm alguns exemples en els que representarem fonèticament la forma grega:

Grec: <i>dogmatidso</i>	Baixa llatinitat: <i>dogmatizare</i>
Grec: <i>prophetidso</i>	Baixa llatinitat: <i>prophetizare</i>
Grec: <i>anathematidso</i>	Baixa llatinitat: <i>anathematizare</i>

En un principi fon molt reduït el nombre d'estos verbs grecollatins i al passar al romà vulgar, adquirixen indistintament les formes en *izare o isare*, predominant la primera sobre la segona: *preconizare i preconisare*. L'evolució del romà vulgar, influenciada pel llatí, produïu diferents tendències fonètiques entre les distintes llengües romaniques, i d'ahi la verdadera ortografia en cada una de les mateixes. Mentres l'italià recobra el reforç fonètic del grec i el representa per una *z* (*profetizzare, agonizzare*), les demés llengües romaniques rebugen generalment el dit reforç i es queden només en el so fricatiu sonor (*s*). D'estes, el francès representà este so per mig de la *s* que fon, sense cap dubte, la grafia més apropiada (*prophetiser, agoniser*); el romanç castellà, per *z* i per *ç* (cedeta), *profetizar i profetiçar* (*ç* cedeta), i en les llengües provençal, catalana, valenciana i mallorquina s'observa la confusió de les tres grafies *agonizar, agonitzar, ç cedeta*) i *agonisar*. De manera que el reforç de la dental *d* originària del grec, a soles es conserva en la llengua italiana i representada pràcticament per una *z* com hem dit.

Es veritat que, en alguns punts de la regio catalana, ha existit i existix encara una tendència dialectal al reforç dental en els casos mencionats: mes encara; no hem de negar l'existència d'alguns exemples, encara que raris, en escrits valencians, que devem atribuir a influència catalana. Però podem afirmar que el reforç de la *t* en els verps freqüentatius de que parlem, lo mateix que les paraules que d'ells es deriven, ni ha existit ni existí en la nostra llengua. Mes encara, eixe reforç dental es contrari a l'evolució fonètica de la nostra llengua. No hi ha a soles un valencià que pronuncie naturalment i sense cap afectació, *organitzar*, *estilització*, *autoritzar*, etc.

El dígraf *tz*, ha segut rebujat per l'Acadèmia de la Llengua Catalana i combatut per escriptors de gran reputació, com es el senyor Miquel i Planas, que el considera com una forma dialectal. I si entre els catalans, a on pareix existix algun motiu, encara que siga dialectal no ha segut generalment admesa eixa grafia, ¿com s'atreuix el senyor Ortín a usar-la, sense cap de fonament, que l'autorise, en valencià? Be pot i deu considerar-se la terminació verbal *itzar* i paraules que d'ella es deriven, com un *catalanisme* repugnant que tots devem rebujar.

P. LLUÍS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(XIV)

Catalanismes i arcaïsmes del Sr. Ortín

Sent coses tan distintes, *evolucio de la llengua i corrupcio del llenguatge*, hi ha, no obstant, alguns que confonen estos dos conceptes, i fins arriben a dir que son una mateixa cosa. ¿Que diriem d'aquells que confonen la *lleï natural* que rig i governa els actes de l'home, en la *corrupcio de les seues costums?*, ¿no sera aço una atra cosa que l'inobservancia d'aquella mateixa lleï? Lo que podriem dir d'estos, ho hem de dir tambe dels que confonen la *evolucio de la llengua en la corrupcio del llenguatge*.

Evolucio d'una llengua parlada, es la transformacio lenta, gradual i constant de les paraules que la constitueixen, provocada per l'actuacio d'un conjunt de lleis fonetiques, emanades de certs principis del llenguatge. I la *corrupcio del llenguatge* es l'adulteracio de les paraules, per efectes contraris per l'accio natural i espontanea de les dites lleis.

Un efecte constant de la lleï de *debilitament*, subjecta al principi de *transicio de sons*, consistix en transformar en *e* la *a* postonica, quan la paraula del roma vulgar està formada per tres silabes, o siga, sempre que es tracte de paraules *proparoxitones* del roma vulgar.

Veja'm els eixemples següents:

Romà: <i>organu(m)</i>	Valencià: <i>orgue</i>
Romà: <i>talamu(m)</i>	Valencià: <i>talem</i>
Romà: <i>cantaru(m)</i>	Valencià: <i>canter</i>
Romà: <i>balsamu(m)</i>	Valencià: <i>balsem</i>
Romà: <i>labanu(m)</i>	Valencià: <i>lave</i>
Romà: <i>rabanu(m)</i>	Valencià: <i>rave</i>

Als mateixos efectes d'eixa llei està subjecta la paraula *scandalu (m)*. Per lo tant, evolucionant naturalment, la seua forma propia i genuïna, per precisio ha de ser *escandel*, i aixina s'usava en els bons temps de la nostra llengua. Despres s'usà tambe la forma castellanisada *escandal*, i finalment la castellana *escandalo*. Per tant l'una com l'atra forma son purs castellanismes dels molts que tenim i que deviem desterrar. I si, en lloc d'evolucionar natural i espontaneament, subjectant-la a la mencionada llei se li dona caprichosament una atra forma impropia, aço es, escrivint *escandol*, com ho ha fet el senyor Ortín, la paraula s'adultera i se corromp. De manera, que de *scandalu (m)* per *escandel*, es evoluciono, i *escandol*, corrupcio.

Creem que, en lo dit, bastarà per a que els que l'ignoren sapien ya en qué consistix *l'evolucio de la llengua*, i quina cosa siga *corrupcio del llenguage*; i podran traure com a conseqüencia immediata que els que escriuen sobre una llengua, sense tindre els coneiximents necessaris d'ella, han de ser, per precisio, els majors corruptors del llenguage encara que ho facen inconscientment.

Tambe s'adultera i corromp la llengua en l'introduccio de catalanismes, quan son contraris a l'indole de la nostra llengua, tals com *homes* i *ordre*, usats pel senyor Ortín.

Una atra llei fonetica de les que rigen l'evolucio de la nostra llengua, i emanada tambe del principi de transicio de sons, es la llei del *reforç*, segons la qual, en paraules romanes *proparoxitones*, la *i* postonica se transforma en *e*; i si les paraules subjectes a eixe fenomen porten *n* despres de la *i*, transformada en *e*, esta consonant desapareix en singular per virtut de la llei de *eliminacio* derivada del principi *d'economia de forces*. Esta transformacio de la *i* en *e*, aixina com la desaparicio de la *n*, en estos mateixos casos, constituïxen dos fenomens evolutius freqüentissims en la nostra llengua. Fixem-nos nomes per ara, en les següents paraules:

Romà: <i>margin-em</i>	Valencià: <i>marge</i>
Romà: <i>termin-em</i>	Valencià: <i>terme</i>
Romà: <i>imagin-em</i>	Valencià: <i>image</i>
Romà: <i>homin-em</i>	Valencià: <i>home</i>
Romà: <i>virgin-em</i>	Valencià: <i>verge</i>
Romà: <i>ordin-em</i>	Valencià: <i>orde</i>
Romà: <i>origin-em</i>	Valencià: <i>orige</i>

La desaparicio de la dita *n* en singular, es degut a l'indole de la nostra llengua, que rebuja el so linguodental nasal al final de diccio, no a soles en les paraules de que estem parlant sino tambe en general, per quin motiu escrivim *arcá, fadrí, sermó*, etc., i no *arcán, fadrín, sermón*, etc., no obstant ser etimologica la dita *n*. Pero tant en estes paraules com en les romanes proparoxitones, i en general, sempre que en singular desapareix la *n*, per efecte de la llei sobredita, reapareix en els plurals, perque en este cas, ya no es troba en fi de diccio. Per aixó pronunciem i escrivim *margens, homens, ordens*, etc., lo mateix que *arcans, fadrins i sermons*.

En la regio catalana, per mes que en uns atres temps se pronunciava i escribia la *n* en *homens, vergens, ordens*, i en totes les paraules procedents de proparoxitones romanes, la seua tendencia ha segut sempre suprimir-la, i hui es considerada com arcaica per alguns catalans la terminacio *ens*, en les dites paraules. Pero si la tendencia del catala ha segut suprimir esta *n* en els plurals i escriure *homes, verges, images*, etc., la tendencia valenciana, pel contrari, ha segut i es actualment conservar eixa *n* etimologica. I no deu estranyar-nos l'existencia d'estes dos tendencies fonetiques, diferents en Catalunya i en Valencia, perque es cert que ademés de les lleis fonetiques i evolutives comuns al catala i valencià, existixen unes atres moltes, particulars i propies de cada una d'estes llengües, com tindrem ocaseo de demostrar. Es puix un catalanisme escriure *homes*, com fa el senyor Ortín en la seua Gramatica.

Si a l'indole de la nostra llengua repugnara la conservacio d'eixa *n*, no obstant ser etimologica, devia desaparixer per la llei d'*eliminacio*, com succedix en singular, pero no repugnant a la fonetica valenciana, i sent al mateix temps consonant etimologica, ¿per quina rao s'ha de suprimir? Si en Catalunya es una tendencia fonetica mes o menys natural, en Valencia no te rao de ser i l'encabotament en escriure, *homes* per *homens* es un us caprichós, i, per lo mateix, corruptor del llenguage. La llengua no se depura llevant-li els elements que li son propis i necessaris, sino eliminant els impropis i quant s'oponga a l'evolucio natural que tendix sempre al seu major perfeccionament.

P. LLUÏS FULLANA MIRA, O.F.M.

GRAMATOLOGIA VALENCIANA

(XV)

Catalanismes i arcaïsmes del Sr. Ortín

Ya que, en el nostre articul anterior, prometerem parlar de la foma *ordre*, en lloc d'*orde*, nos ocuparem hui d'este catalanisme, que es a la mateixa vegada un galicisme d'orige.

De *ordin-em*, tant el catala com el valencià formaren *orde*, i el frances, entre totes les demes llengües romaniques, introdui la *r* eufonica, i escrigue *ordre*, de la mateixa manera que de *pulvis*, formà *poudre* i de l'alt alema hurde, *hourdre*. El catala per un verdader contagi i fins per la tendencia fonetica catalana cap a la francesa, arribà a pronunciar *ordre*, en algunes parts de Catalunya, conservant, en tot el seu vigor la forma *orde* que es la propia. Eixa forma afrancesada, introduida en algunes parts de Catalunya, tambe s'estengue en algun lloc del nostre regne, encara que sempre en caracter dialectal i totalment transitori, ya que pronte desaparegue, quedant solament en vigor la forma, *orde*.

¿Per que en Valencia desaparegue eixe galicisme importat per mediacio del catala? La rao es evident. La llengua valenciana experimenta una grandissima repugnancia en la pronunciacio de la *r*, repetida en dos silabes consecutives. Este fet es innegable.

Quan en la primera etapa de la formacio de la nostra llengua evolucionaren les paraules, baix l'accio de la llei, nomenada pels filolecs, *d'eliminacio*, en la caiguda de la vocal postonica algunes d'eixes paraules

quedaren formades en la dita *r* repetida en dos silabes consecutives, com succeï en *porpra*, de purpura; *marbre*, de *marmore*, i *martre*, de *martire*. Com l'indole de la nostra llengua no podia tolerar una asperea en la pronunciació, eixes paraules, i unes atres paregudes, prengueren en aquells moments la forma erudita, aço es, sense evolucionar a penes, ya que pronunciem hui *purpura*, *marmor* i *martir*. Unes atres vegades ha hagut d'intervindre el canvi de la *r* en *l* per a evitar la dita asperea, i de *aratru*, se formà *aladre*, com de *turture*, *tortola*. I per la mateixa rao, hagueren de canviar de conjugació no pocs verps, segons podem observar en *ardere* i *absorbere*, els quals, en lloc de prendre les formes *ardre* i *absorbre*, prengueren les de *ardir* i *absorbir*. En uns atres casos veem desaparèixer una de les *r* etimològiques per a evitar la dita asperea. Veja'm les paraules següents *fratrinu*, *fadri*; de *fragrante*, *fragant*; de *perdere* i *prendre*, primer *perdre* i *prendre*, i hui pronunciem *pedre* i *pendre*, lo mateix que de *cernere* pronunciem *cendre* i no *cerndre*.

I si aço succedix quan *r* es etimològica, ¿quanta major no ha de ser la repugnància en admetre una *r* epentica? No hi ha que dubtar, puix, que la forma *ordre* per *orde* es, pel seu oríge, un galicisme en Catalunya i la seua introducció en València, per mediació de Catalunya, constituïx un atre de tants catalanismes que devem evitar.

En l'exposició i comprovació de l'anterior catalanisme, suspendrem, per ara, el nostre treball de *descatalanisació* de la llengua valenciana, esperant una ocasió mes oportuna per a completar este estudi, majorment tenint en preparació les *Diferències llingüístiques entre el valencià i el català*.

Ara a soles nos resta fer algunes declaracions perquè aixina complix a la veritat, a la justícia i a l'educació cristiana. I siga la primera afirmar al senyor Ortín i a uns atres amics que han llegit els nostres articles, que quants principis i lleis filològiques hem citat en estos escrits, aixina com la qualificació dels mateixos; el tecnicisme filològic que hem usat i continuem usant, lo mateix que la qualificació dels arcaïsmes, tot, absolutament tot, podrà vore's en els filòlegs francesos, alemanys, italians, anglesos i espanyols, als qui hem estudiat detengudament. I per si desigen consultar-los, ya que la seua llectura pot servir-los de gran profit, recomanem els següents:

Entre els francesos: PAUL PASSY, *Etude de changements phonétiques*, Paris, 1889. V. HENRY, *Grammaire Comparée*, Paris, 1890.

Entre uns atres alemans: A. ZAUNER, *Romanische sprachwissenschaft*, Leipzig, 1900 tradui a l'italia per FESTA CHUCHARD, *Der Vocalismus des vulgarelateins*, Leipzig, 1868.

En Italià: GIO. BTTA. FESTA, *Glottologia Romanza. Elementi di Grammatica comparata delle lingue neolatine*, Torino, 1904. T. GLOTTI, *Grammatica Rationata e Storica*, Torino, 1900.

Anglesos: A. H. SALCO, *Principes de Philologie Comparées*, traduits per ERNEST JORY, Paris, 1884. H. SWEET, *A history of english sounds*, Oxford, 1888.

Espanyols: JULIO CELADOR, *Origen de la Lengua Castellana*, Madrid, 1904. V. TINAIOVO, *Estudios Filológicos*, Madrid, 1886. TORRES Y GÓMEZ, *Gramática histórico-comparada*. Madrid, 1899. T. ARAUJO, *Gramática razonada histórico-crítica de la Lengua Francesa*, Toledo, 1899. PADRE NONELL, *l'Análisis Morfológich de la llengua catalana antiga comparada ab la moderna*. Manresa, 1895. Del mateix, *Análisis Fonológich-Ortografich de la Llengua Catalana antiga i moderna*, Manresa, 1896. DOCTOR GRANDIA, *Gramática Etimológica Catalana*, Barcelona, 1903. MOSSÉN ANTONI MARIA ALCOVER, *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana*, Palma, 1903. P. FABRA, *Qüestions de Gramàtica Catalana*, Barcelona, 1911.

Que conste puix, que no hem inventat nomes un principi filologic ni una sola llei fonetica: Tots els principis i lleis, lo mateix que el tecnicisme que hem usat en estos articuls i el que *utilisem en la classe*, podra vore's en les obres citades i en unes atres que deixem de citar.

Finalment, tambe hem de fer constar que, no obstant haver mereixcut la previa censura dels superiors nostres, quants articuls hem publicat fins a hui, retirem les paraules, les frases i conceptes que hagen pogut molestar personalment al nostre amic, el senyor Ortín i a uns atres que s'han considerat aludits, sostenint, no obstant, quant hem dit respecte als *catalanismes i arcaïsmes*, ya que no hem de fer traïcio a les nostres conviccions, encara que siga en el terreny lliterari.

INDEX

	<u>Pag.</u>
<i>INTRODUCCIO...</i>	5
<i>PRESENTACIO ...</i>	9
<i>PER LA LLENGUA VALENCIANA ...</i>	17
– <i>Al Sr. Martín Mengod...</i>	19
– <i>Al Sr. don J. Luis Martín Mengod. Segona replica...</i>	25
– <i>Al Sr. Martín Mengod. Tercera i ultima replica ...</i>	33
<i>LA COOFICIALITAT DE LA LLENGUA VALENCIANA</i> <i>(Conferencia llegida pel Rvrent. P. Lluís Fullana en la</i> <i>Diputacio Provincial) ...</i>	39
<i>GRAMATOLOGIA VALENCIANA ...</i>	49
I. <i>El notari Carles Ros ...</i>	51
II. <i>Josep Nebot i Constanti Llombart...</i>	55
III. <i>Les tres escoles ortografiques ...</i>	59
IV. <i>Les normes ortografiques ...</i>	63
V. <i>La Gramatica del P. Lluís Fullana ...</i>	67
VI. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	71
VII. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	75
VIII. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	79
IX. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	83
X. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	87
XI. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	91
XII. <i>La Gramatica del Sr. Ortín ...</i>	95
XIII. <i>Catalanismes i arcaismes del Sr. Ortín...</i>	99
XIV. <i>Catalanismes i arcaismes del Sr. Ortín...</i>	103
XV. <i>Catalanismes i arcaismes del Sr. Ortín...</i>	107

Este llibre, escrit en Llengua Valenciana,
s'acabà d'imprimir en Imprenta Romeu
el dia 3 de març de 2002,
Dia de la Cultura Valenciana.